

MIDA TAHAKS VAIMULIK TEADA OMA KOGUDUSE LIKMEST?

4

Igor Prekup, Andrei Sõtšov, Aleksander Sarapik,
Ergo Naab, Meego Remmel, Philippe Jourdan,
Jaan Tammsalu ja Ago Lilleorg

Toimetajad Tauno Teder ja Eerik Jõks

EESSÕNA

Eerik Jõks

76

Kui Eesti Kirikute Nõukogus hakati 2009. aasta sügisel planeerima uuringut „Elust, usust ja usuelust 2010” (EUU 2010)¹ oli ankeedi koostamisel üks läbi-vaid küsimusi „Mis võiksid olla need teemad, mis Eestimaa vaimulikkonda realselt aitaksid oma rahva paremal tundmaõppimisel?” ehk teisisõnu „Mida tahaks vaimulik teada oma koguduse liikmest?”² Mis on need aspektid, mille mitteteadmised takistab vaimulikel oma tööd tulemuslikult teha? Kuna ankeedi koostamisega oli juba kiire, siis ei jõutud selle küsimusega laiapõhjaliselt tegelda. Küsimusele püüti vastata fookusgrupi korraldamisega 2010. aasta jaanuaris, kus erinevate kirikute vaimulikud vahetasid mõtteid selle üle, mida võiks EUU 2010 uuringu ankeet sisaldada.³ Fookusgrupp⁴ heli- ja videosalvestati⁵ ning asjatundjate rühm⁶ analüüsis seda eesmärgiga saada inspiratsiooni EUU 2010 ankeedi koostamiseks nõnda, et selle vastused pakuksid huvi Eestimaal tegutsevatele vaimulikele.

Kui uuring oli läbi viidud, otsustati tulemusi tutvustavasse kogumikku lisada peatükk pealkirjaga „Mida tahaks vaimulik teada oma koguduse liikmest?”. Selle põhiliseks motiiviks oli alustada juba varakult sisukat arutelu selle üle, millised

¹ Eesti Kirikute Nõukogu religioonisotsioloogilised uuringud „Elust, usust ja usuelust” on aastatel 1995–2005 toimunud enam-vähem samasuguse ankeedi alusel. Aastal 2010 otsustati ankeeti oluliselt muuta, kuna etappidel 1995, 2000 ja 2005 kasutatud postiküsitluse meetodid ei peetud piisavaks ning otsustati üle minna intervjuupõhisele küsitlusele.

² Koguduse liikmena mõisteti selles arutelus inimest, kes astub sisse kiriku uksest, et osaleda jumalateenistusel ja/või teistel kiriku üritustel ja kellel on selle kaudu huvi leida kosutust oma elurännakul.

³ Fookusgrupis osalesid Jaan Tammsalu, Tiit Salumäe (EELK), Rutti Proosa (EKEK), Igor Prekup (MPEÖK), Meelis Maikalu (EKNK), Ruudi Leinus (EKN), Tõnu Lehtsaar, Annika Laats, Nele Hendrikson, Jaan Bärenson (Eesti Piibliselts), Helle Aan (Raadio 7) ja Eerik Jõks (EKN). Sulgudesse on märgitud esindatav organisatsioon.

⁴ Seletuseks vt käesolevas kogumikus Liina Kilemit lk 20–21.

⁵ Salvestisi säilitatakse Eesti Kirikute Nõukogu arhiivis.

⁶ Asjatundjate komisjoni kuulusid Liina Kilemit, Anu Rentel, Eva-Liisa Jaanus, Aivar Sarapik ja Eerik Jõks. Konsultandina osales Andrus Saar.

küsimused peaksid sisalduma EEU 2015 ankeedis, et see võimalikult tõhusalt aitaks vastata Maarjamaa vaimulike ees seisvatele küsimustele. Selleks paluti neljalt vaimulikult – ülempreester Igor Prekupilt⁷ (MPEÕK), ülempreester Aleksander Sarapikult (EAÕK), pastor Meego Remmelilt (EEKBKL) ja praost Jaan Tammsalult (EELK) – selleteemalist kirjutist. Kirjutise vormi osas anti autoritele vabad käed; kirjutise maht⁸ ja teostamise aeg oli kõikidele sama. Neli autorit kohtusid ühel korral Eesti Kirikute Nõukogus⁹ ja vahetasid mõtteid oma kirjutiste kohta. Samuti saatsid autorid oma tekstide teese ja mustandeid kaasautoritele lugeda.

Kui kõik neli kirjutist olid valmis, siis paluti veel neljal vaimulikul – preester Andrei Sõtšovil (EAÕK), pastor Ergo Naabil (AKEL), piiskop Philippe Jourdanil (RKK) ja piiskop Ago Lilleorul (EKNK) – kommenteerida ühte nelja vaimuliku kirjutistest teemal „Mida ma tahaksin teada oma koguduse liikmetest?”.

Selle eksperimendi tulemused on nüüd lugeja ees ja annavad loodetavasti inspiratsiooni nii Eestimaa vaimulikele selle maa elanikkonna paremaks tundmaõppimiseks kui ka sotsioloogidele „Elust, usust ja usuelust 2015” ankeedi koostamiseks. Eesti Kirikute Nõukogu soovib oma religioonisotsioloogiliste uuringutega olla Eestimaa vaimulikele abiks ja toeks nende töös ja seetõttu võtame tänuga vastu kõik ettepanekud tulevaste uuringute läbiviimise kohta.

Täna kõiki, kes selles eksperimendis kannatlikult osalesid ja õpetaja Tauno Tederit, kes peatüki toimetamisel mahuka töö ära tegi.

⁷ Igor Prekup kirjutas oma kaastöö vene keeles ja selle tõlkis Andrei Sõtšov. Autor oli artikli varustanud põhjaliku viiteaparatuuriga, mida käesoleva peatüki üldist iseloomu arvestades ei ole ära toodud. Artikli venekeelset ja viidetega varustatud tervikteksti säilitatakse Eesti Kirikute Nõukogu arhiivis.

⁸ Kõikidele autoritele anti kogumikus ruumi 25 000 tähemärki. Kuna kõik autorid ei kasutanud seda täismahus ära, oli võimalik Igor Prekupi mahukat kaastööd veidi pikemalt avaldada.

⁹ Kohtumine toimus 30.08.2011.

4.1. ÜLEMPREESTER IGOR PREKUP MOSKVA PATRIARHAADI EESTI ÕIGEUSU KIRIK

ÕIGEUSKLIKUD – KES NAD ON?

„Ta pole ristiinimene!” – säärast repliiki kuuleme harva, kuid mõnikord siiski. Ühelt poolt kõlab see kohtuotsusena, teiselt poolt aga diagnoosina ja kirikuvandena (kui ütlejal olekski selline meelevald). Mis siis? Kuidas seda mõista? Kas see, kelle kohta nii öeldakse, polegi enam kristlane? Või pole ta kunagi ristiinimene olnudki? Kas on üldse selge, milliseid kristlase näitajaid me siinjuures aluseks võtame?

„Ta on kristlane!” – seda kuulda on palju meeldivam, arvesse võttes meie humaanset kasvatust. Kuidas aga seletada seda fraasi lähemalt ja mida selle all õieti mõeldakse? Näitena olgu siinkohal toodud Clive Staples Lewis, kes kaldus arvama, et kristlane on see, kes võtab omaks ristiusu põhitõdesid. Inimene, kes ei usu neid põhimõtteid, ei või tõeliselt olla „rohkem ristiinimene ja palju lähemal Kristuse vaimule kui need, kes suudavad uskuda”. Selle asemel pakub Lewis ühe näitena välja mõistelise segaduse, mis tekib etümoloogilist tausta arvestades sõnaga „džentelmen”. Algselt tähendas see sõna inimest, „kellel oli oma vapp ja maavaldus”. Nimetades teda härrasmeheks, ei tehtud talle komplimenti, vaid lihtsalt nenditi tõsiasja. Õeldes kellegi kohta, et ta pole *džentelmen*, ei tahetud teda solvata, vaid anti edasi informatsioon tema ühiskondlikust staatusest. Siis aga hakati seda sõna tõlgendama, lähtudes üksnes moraalist ja väärtustest ning võttes arvesse selle nime kandja õilsaid kavatsusi. Hiljem see „sõna kaotas kirjeldava funktsiooni ega andnud enam edasi fakte vastava objekti kohta, väljendades pigem kõneleja suhtumist objektisse”. Ja nüüd, kui keegi „tahab seda kasutada mõnes ajaloolises teoses objektiivses ehk algses tähenduses, pole see võimalik ilma täiendavate seletusteta”.

Lewis hoiatab meid katsetest „õilistada”, „vaimulikustada” ehk „süvendada” mõistet „kristlane”, et „seegi varsti ei muutuks mõttelt tarbetuks”. „Meie ei oska öelda,” ütleb kirjanik, „kes on (sügavamas tähenduses) Kristuse vaimule lähedal ja kes mitte” [...]. Oleks täielik ülbus (enesekindlalt) väita, et keegi on (peenemas tähenduses) kristlane või pole seda.”

Autor meenutab meile, et sõna „kristlane” võeti esimest korda kasutusse Antiookias (Ap 11:26). Kristlaseks kutsuti neid õpilasi, kes tunnistasid apostlite õpetust. Täpsustagem siinkohal, et kristlased olid tollal need, kes tunnistasid oma õpetuses, moraalil ja jumalateenistustel usku Kolmainu Jumalasse. Ja ongi kõik. Lewis juhib meie tähelepanu Apostlite tegude raamatule, kus „kristlase all mõeldi ainult neid, kes olid õpetuse vastu võtnud ja seda ellu rakendasid [...]”. Inimese kohta, kes on vastu võtnud kristliku

õpetuse, aga ei ela vääriliselt, on õigem öelda, et ta on halb kristlane, kui et ta üldse kristlane ei ole.”

Siinkirjutaja uurimus võtab aluseks ülaltoodud väite, et ristiinimene on see, kes usub Jeesusesse Kristusesse kui Päästjasse ja Jumalasse ning on Tema Kiriku liige.

I. Liitumine Kirikuga ja elu selles

Toon siinkohal välja ühe tähtsa tunnusjoone, mis on otseseks tingimuseks Pühasse Kogudusse kuulumisel. See on ristimise sakrament, sest „lihast saab sündida vaid liha, ainult vaimust saab sündida vaim” (Jh 3:6).

Kuigi ristimiseks valmistuvaid usuõppijaid peeti vanas Kirikus juba ristiinimesteks, olid üksnes täisõiguslikud koguduse liikmed „ülalt sündinud” (Jh 3:3). Ka siis, kui kristlane langeb, ja kaotab seeläbi Kiriku usalduse ja saab alandatud usuõppijate tasemele või kogunisti arvatud palveosadusest välja – ka siis jääb ta kristlaseks. Kirikule sõnakuulmatu muutub „nagu paganaks” (Mt 18:17), kuid mitte päris paganaks. Ka apostel Paulus, loovutades Korintose verepilastajad „saatanale liha hävitamiseks” (1 Kr 5:5), ei tee seda mitte selleks, et lahutada teda Jumalast, vaid selleks, et ta ei langeks lõplikult ristimise läbi omandatud igavesest elust. Selline kristlane jääb küll äralõigatuks Kiriku osadusest, et seeläbi ei leviks „halbuse ja kurjuse haputaigen” (1 Kr 5:8), kuid ta ei jää põlatuks Jumala poolt, et lootus ja tee meeleparandamisele ei kaoks. Sündimatul pole veel elu. Langenul, kuigi ta on kaotanud endise elu, jääb alati võimalus ülestõusmiseks, eneseparandamiseks ja uuele elule ärkamiseks. Eksinul pole vaja sündida uuesti, sest tema side (igavese) eluga on küll katki rebitud, kuid mitte lõplikult katkenud. Alati, kuni maise elu lõpuni jääb patustanud alles mingi nähtamatu niidike, mis seob teda igavese eluga. Kui eksinu kadunud poja kombel vaid toibuks, tõuseks üles ja läheks Isa juurde! Siis võtab Isa teda tagasi oma embusesse (Lk 15:11–32).

Seega, kui me räägime ristiinimestest, siis mõtleme eelkõige neid inimesi, kes esiteks määratlevad end sellistena ja teiseks on ristitud Püha Kolmainu nimesse. See on sõna „kristlane” kõige laiapõhjalisem tähendus. Kristlaseks aga ei saa olla see, kes ei pea end selleks. Samuti ka see, kes jagades ristiusu maailmavaadet, pole veel sündinud veest ja Vaimust igavesse ellu ega oma sellist kavatsustki.

Ülaltoodud postulaate võib kohaldada põhiväidetena ka õigeusu Kirikus. Õigeusklik on igäüks, kes tunnistab end sellena ja on ristitud selles Kirikus või ühinenud sellega vastaval moel, näiteks usuvahetuse kaudu. Järgnevalt aga satume ülalmainitud ja kirikuvalitsemise õpetusest (eklesioloogia) tingitud mõistatuste ja veidruste otsa. Nimelt on ortodoksi kirikuelu koguduslik ehk kogukondlik alge sajandite jooksul end „õigeusklikuks” nimetavates riikides kas

järjest nõrgenenud või asendunud millegi muuga. See omakorda aga põhjustas usuelus omalaadset kihtideks lagunemist. Piirdugem siinkohal postsovetliku geopoliitilise ruumi „kihistumiste” vaatlemisega. Seejuures tuleb märkida, et „sinodaalajastu” (1721–1017) negatiivsed tagajärjed andsid tunda õigeusu kirikuelus nii üldiselt kui koguduste tasandil. Sinodaalajastu oli periood Vene Õigeusu Kiriku ajaloos, mil kirikut juhtis patriarhi asemel keisri kinnitatud Püha Sinod. Neid kõrvalmõjusid võib kohata õigeusu kirikutegelaste kirjaloomingus, sealhulgas ka Vene Õigeusu Kiriku poolt pühakuks kuulutatud usumeeste (näiteks püha piiskop Ignati Brjantšaninov) vaimupärandis. XIX ja XX sajandi vahetusel võib täheldada järjest suurenevat aktiivsust õigeusu kirikutegelaste seas, kes püstitasid oma isiklikus kirjavahetuses, aga ka avalikus kirjasõnas üha teravamaid küsimusi uuenduste ja kogudusliku alge taasaelustamise vajalikkusest nii kiriku halduskorralduses kui usuõpetuse vallas. Samuti arenes diskussioon patriarhaadi taastamise vajalikkusest.

Selle tulemusena ei taastatud 1917.–1918. aastal toimunud Vene Õigeusu Kiriku (VÕK) kohalikul kirikukogul mitte üksnes patriarhivõimu, vaid võeti vastu rida otsuseid, mis vabastasid kirikuelu teda koormavatest võõrlisanditest. Pole teada, millises suunas kulgenuks VÕKi ajalugu, kui ülaltoodud kirikukogu määrusi poleks vastu võetud. Samas tuleb nentida, et paljusid Moskva kirikukogu otsuseid ei õnnestunudki uutes poliitilistes tingimustes teostada, sest enamlaste algatatud tagakiusamistega hävitati sihikindlalt tolleaegset haritlaskonna koorekihti ning n-õ rahva paremikku – õigeusu vaimulikkonda ja kiriku ilmikuid. Oma poleemikas Vladimir Iljitš Leniniga iseloomustas Maksim Gorki likvideeritavat haritlaskonda kui „rahva ajusid”. Selle peale „maailma proletariaadi juht” vastas, et tegemist pole „ajudega”, vaid „sõnnikuga”. Õigeusku nägid bolševikud „vana riigikorra” ideoloogilise alustalana, mis valmistas neile ohtu ja kujutas omamoodi alternatiivset lähtealust muuks poliitiliseks konsolideerumiseks. Siin peitubki vastus sellele, miks paljud Moskva kirikukogu algatused on siiani jäänud teostamata, takerdudes omakorda „sinodaalmentaliteeti”, millest ei vabane kahjuks üleöö.

Kõigi nõukogude režiimi aastakümnete jooksul teostati Moskva patriarhaadi suhtes „selektsooni”: hävitati eos iga püüd elustada kirikuelu, mis võinuks kasvõi kaudselt meenutada omaaegset initsiatiivi aktiveerida koguduslik-kogukondlikku alget (nt heategevus ja usuline kasvatus). Kuni perestroikani ei saanud õigeuskogudused unistadagi pühapäevakoolidest, keelatud oli jultustamine väljaspool kirikuhoonet, loodi kontroll ka ristimiste üle.

Isegi n-õ stagnatsiooniajal, mida võib iseloomustada suhteliselt leebe perioodina usuvastases võitluses, oli sotsiaalsel redelil edasijõudnu jaoks omamoodi kangelastegu saada kiriklikult laulatatud või ristida oma laps. Nimetatud ettevõtmised võisid valmistada usklikule suuri ebameeldivusi tööil, kuid ka last ristinud preestrit võis ähvardada tegevusloast ilmajäämine, millela ametlik teenimine Kirikus oli mõeldamatu. Selle taustal võis juba soovi ristida oma lapsi või olla vaderiks vaadelda kui usu tunnistamist. Mõningatel juhtudel see nii oligi. Kuid möödusid aastad ja need, kes olid kasvanud usulise juhendami-

seta ja harjumuseta osaleda jumalateenistustel, tulid omakorda kirikutesse, selleks et „jätkata traditsiooni”. Täpsemalt selleks, et astuda tihedamatesse suhetesse nendega, keda valiti kunagi oma laste ristivanemateks, sõlmida uusi ning tugevdada juba olemasolevaid suhteid. Lühidalt – „et kõik oleks nii, nagu peab”. Paraku ei tulnud selleks, et kasvatada lapsi kristlikus usus, ja ammu mitte selleks, et elada selle usu järgi. Ning nii edasi, põlvest põlve.

Paljud, kes kasvasid üles, elasid ja surid nõukogude ajal, võisid sattuda kirikusse ainult kaks korda. Mõlemal korral kanti neid kätel: esimest korda ristimisel, teine kord matuste ja kirikust ärasaatmise ajal. Jäägu siinkohal puutumata need, kes ristiti ja saadeti viimsele teekonnale mõne jumalakartliku naise poolt, kui sadade kilomeetrite raadiuses ei leidunud ühtegi tegutsevat kirikut.

Kas peab siinkohal seletama, et kõik laialdaselt leviv muutub üsna kiiresti tavaks, ka siis, kui sellel on paheline iseloom. Mis saab aga siis, kui seda pahelist kommet hakatakse tajuma enamiku poolt juba püha normina? Inimesed, kes omavad õiget vaimulikku tunnetust, on haruldus. Ülejäänud vajavad aga kiriku traditsiooni ja paheliste praktikate vahetegemiseks vähemalt üldist ülevaadet Pühakirjast ja pühast pärimusest, kirikuloost ja kanoonilisest õigusest. Praktika on aga kahjuks näidanud, et orjalik lõimitamine traditsiooni (või ritualismi) ees osutub nii jõuliseks, et siin ei piisa üksnes teadmistest. Rääkimata siin neist, kes infovaeguse tõttu pole isegi suutelised objektiivselt eristama ühte pruuki teisest.

Seepärast pole imestada, kui õigeusu kogudustes räägitakse ristimiseelse usuõpetuse vajalikkusest vanematele, kes toovad ristida oma lapsi, või nõutakse vanematelt enne lapse ristimist pihil ja armulaual käimist. Paljud väljendavad selle peale meelepaha, viidates isiklikule vaderikogemusele ja väites: „Me pole esimest korda ristivanemad, selliseid asju pole meilt küll kunagi nõutud!” Olen korduvalt kuulnud sääraseid väiteid: „Ristivanemaks soovin saada, kuid käia jumalateenistustel, pihil ja armulaual – selleks pole ma veel valmis.” Niiviisi mõtlejale on mõttetu seletada, et kirikuõiguse (nt Trullo kirikukogu 80. ja Sardese kirikukogu I l. kaanon) nõuete kohaselt vaadeldakse kolm nädalat järjest armulauaosadusest kõrvalejäänut osadusest äralangenuna. Sellist liiget ei arvata praktikas küll lõplikult äralangenuks ja teda võetakse meeleparanduse kaudu tagasi, aga enne kaanonit järgivat patukahetsusakti on ta siiski kirikuosadusest taganenud. Seda enam, kui jutt käib siin mitte nädalatest, vaid kuudest ja aastatest. Või kui ristivanema kandidaat pole *kunagi* armulaual käinud. Kuidas saab selline Kirikust eemaldunud liige, kes ei soovigi end parandada, olla teejuhiks teisele? Vader on ju otsekui käendaja, rääkimata sellest, et last ristitakse vanemate usu peale.

2. Milles siis seisneb sinu usk?

Seda küsimust esitati Venemaal enne Peeter Suure valitsemist võõramaalasele, näidates sellega, mida peeti isikliku usalduse mõõdupuuks – mitte veresugulust,

seisuslikku ühtekuuluvust, poliitilisi eelistusi või ühiseid huvisid. Kriteeriumiks, mille läbi võõras võeti tõeliselt omaks, oli usuühtsus.

Esitage sama küsimus huupi näiteks teie kõrval seisvale kirikulisele. Kui vastuseks loetakse teile soravalt ette usutunnistus ja seletatakse lahti ka selle mõte, siis ei seisa teie ees keegi muu kui näiteks mõnes vaimulikus õppeasutuses (seminar, akadeemia) õppija.

Enam kui viimase kahekümne aasta jooksul on palju räägitud ristimiseelse usuõpetuse vajadusest. 1994. aastal toimunud VÕKi piiskoppide kogul kuulutati religioosne kasvatus „kiriku teenimise erandlikult tähtsaks valdkonnaks”. Veel hiljaaegu oli see ainult mõne vaimuliku ja kiriku ilmiku südameasjaks. Ristimiseelset usuõpetust hakati käsitlema kohustuslikuna alates patriarh Kirilli ametisseastumisest.

Seemned on külvatud, kuid oras pole veel tõusnud. Hetkeseis on selline, et vaadeldes kirikusse kogunenuid, tekib tihti soov küsida: „Kuidas te usute?” Seda küsimust tahaks esitada eriti suurematel pühadel või teistel olulistel tähtpäevadel kirikusse tulnutele, kellest paljud on n-ö paasakristlaseid – need, kes ilmuvad pühakotta vaid ülestõusmispühade aegu, pühitsemaks mune, paasakleide jms.

Muidugi, ülaltoodud kirikupühadel pole võimalik korraldada mõnda usulis-sotsioloogilist uuringut ja vaevalt see leiaks ka kirikurahva seas poolehoidu. Kui selline asi aga võimalikuks osutuks, siis saaks sellest ammutada palju mõtlemisainet pakkuvat teavet.

3. Religioonisotsioloogia ja küsimused

Religiooni roll ühiskonnas on jätkuvalt päevakajaline teema, olles pidevas sotsioloogide huviorbiidis juba perestroika aegadest. Religioonialaste uuringute seas võib tuua näiteks firma Saar Poll OÜ korraldatud mitmeid sotsioloogilisi uuringuid, mis vaatlevad lähemalt Eesti elanike usuga seotud olukorda.

Sama huvitavad olid ka 2000. aastal läbiviidud Eesti rahvaloenduse andmed. Tuginedes enesemääratluse meetodile usu suhtes, fikseeriti üsna huvipakkuvaid andmeid. 1 121 582 küsitletud elanikust, kes olid 15-aastased ja vanemad, pidas end kindlalt usku tunnistavaks 327 832, kellest 152 237 määratles end luterlaseks ja 143 554 õigeusklikuks. Kuna kõnealune artikkel keskendub eeskätt Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikule, mille rahvuslikus koosseisus domineerivad slaavlased, oleks asjakohane märkida, et ülaltoodud õigeusklike arvust on 104 698 venelast, 9984 ukrainlast ja 6051 valgevenelast.

Märkimisväärne on ka see, et 78 079 venelast, 6688 ukrainlast ja 4034 valgevenelast pidas religiooni täiesti väheoluliseks. 23 060 venelast, 1660 ukrainlast ja 972 valgevenelast määratles end ateistiks. Sugugi mitte väike arv õigeusu kirikus ristitud koguneb nende seast, kes ei osanud oma usulist kuuluvust määratleda (39 417 venelast, 3240 ukrainlast ja 2107 valgevenelast) või kes keeldusid end määratlemast (16 879 venelast, 1534 ukrainlast ja 832 valgevenelast).

Siin pole oluline teada, kui suur on õigeusklike arv. Pigem on tähtis, kes on need end õigeusklikuks mitte nimetanud ehk „nimekirjas puuduvad” kadunud Jumala lapsed?

Nende tähelepanekute ja mõtiskluste põhjal liigitan Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku (MPEÕK) liikmeskonna järgmisteks alaliikideks (laiemalt kitsamale):

(1) Vanusest ja ususügavusest või -puhtusest või religioossuse tasemest olenemata kõik Eestis ristitud või muul viisil ühendatud õigeusklikud (v.a need, kes määratlevad end teise õigeusu Kirikusse).

(2) Ülaltoodud ringist omakorda kõik (sõltumata maailmavaate ja usutunnistuse eripäradest) MPEÕK liikmed.

(3) Need, kes käivad kirikus suurematel kirikupühadel (Ülestõusmispühade öö ristikäigul või Issanda Ristimise Pühäl (6. jaanuar) veepühitsusel, Palmipuudepühäl urbade ja Nelipühäl meiude pühitsemisel) või osalevad seal peetavatel usutalitustel (ristimine, laulatus, matus, püha õlitamine).

(4) Neist omakorda n-õ praktiseerivad usklikud, kes MPEÕK liikmeskonnast võtavad reeglipäraselt ja teadlikult osa kiriku sakramentidest.

(5) Neist omakorda kõige stabiilsem Kiriku „praktiseerijate” grupp – koguduseliikmed sõna klassikalises mõistes. Kõigepealt need õigeusklikud, kes teadvustavad end olevat seotud vaimuliku isaga, mõne pereliikmega või lähedase sõbraga, kes on vaimselt või hingelt lähedane konkreetse kogudusega. Seejärel ka need „praktiseerijad”, kes on seotud konkreetse kogudusega kas kiriku läheduse, töö ja kohustuste vms kaudu.

(6) Konkreetsete preestrite vaimulikud lapsed, kelle pihhiisa võib elada ka mujal, nt teise koguduse piirkonnas või koguni teises riigis. Need õigeusklikud käivad sellisel juhul pihil, jumalateenistustel ja armulaual kohaliku kogudusepreestri juures. Usuelu küsimustes peavad nad aga nõu oma vaimuliku isaga, kellega saadakse aeg-ajalt kokku või ollakse lihtsalt kirjavahetuses.

Viimati nimetatud õigeusklikke ristiinimesi võib nimetada kõige enam „kirkustatuks” ehk kirikuga seotuks. Vaimulikud lapsed elavad (palvetavad, paastuvad) oma juhendaja suuniste ja õnnistustega kooskõlas ning allutavad kogu oma elukorra usutunnistuslikule maailmavaatele. Vaimuliku isa olemasolu pole samas mingi imerohi ja pääsemise tagatis. Kui vaimulik isa kuulub näiteks nn noorvanakeste ehk kogenematute vaimulike juhendajate sekka, on ka tema usulise juhendamise viljad samasugused.

(7) Viimast õigeusklike kategooriat on aga kõige raskem eristada ja defineerida. Nimetagem neid lihtsalt *järjekindlateks kristlasteks*. Pihhiisa juhendab neid nende tööotsingutes adekvaatselt ja isalikult, nende vaba tahte alusel ja mitte programmeeritult. Selliste kristlaste toimimisviis on siiras ja teadlik. Nad jälgivad end hoolikalt ega lasku „parem-vasak” äärmustesse ja näilise „kuldse kesktee” kitsarinnalisse usikäitumisse. Ka nemad langevad, kuid samas ei tardu oma paadumusse. Nad ei otsi oma pattudele õigustust ega leia rahu, kuni on taas oma pahedest vabad.

Jätkem siinjuures vaatlemata need, kes kuuluvad teise religiooni või konfessiooni või peavad ennast lihtsalt ateistiks – need on juba teadlikult määratlenud end „teise leeri kuuluvateks”. Samas jääb teadmatuks, kes nad lõpuks on, kauaks ja milleks nad seda tegid. Kuidas aga suhtuda neisse, kes ei julge enda eest midagi konkreetset kosta, samuti loobuda Jumalast ja õigeusust, milles nad on ristitud? Kas pidada neid kohe „võõraiks”?

Aga kui me läheme selles küsimuses lahku Kristusega endaga, kes ka nende pärast risti löödi ja kellesse nad on juba ristitud, olgugi et polegi veel temasse „ehitud” (Gl 3:27)? Selle „kõrvalise” ehk „võõra” liigi inimestele mul on küsimus: „Kes või mis on teie jaoks Jumal?” Ning sõltuvalt vastusest kohe ka järgmine küsimus: „Mida teie jaoks tähendab ristimise tõsiasi?”

Pöördugem siinkohal nende poole, kes peavad endid MPEÕK-sse kuuluvateks õigeusklikeks.

Neist, kelle kohta me räägime, et neid on Eestis umbes 200 000. See arv pole sugugi ülepaistatud, kui arvestada tööika, et 2000. aastal korraldatud rahvaloenduses ei märgitud alla 15-aastaste usukuuluvust. Kuigi ka nemad on Kiriku liikmed taevase uuestisünni ja ristimise sakramendi kaudu. Teine asi on see, et väited õigeusklike suurest arvust tekitavad vähemalt skeptilise muige teiseusuliste seas. Pole ju MPEÕK kolmekümne kahes kirikus sugugi mitte ülemäära palju koguduseliikmeid, välja arvatud mõni suurlinna pühakoda.

Sellel poolel on see arv üsna tõetruu, kuna kirikuliikmeks saadakse ainult ristimise kaudu. Küsimus peitub siin muus: kui head Kiriku liikmed nad tegelikult on? Esitagem see küsimus teiste sõnadega: palju neist kahesajast tuhandest on „Kiriku praktiseerijaid”?

Enne kui asume kirjeldama ülaltoodud neljandat kategooriat, esitagem küsimusi kolme esimese liigi õigeusklikele, ehk neile, kes määratlevad end küll õigeusklikuna, kuid kirikus käivad harva, minimaalselt või nagu ekskursioonil:

- (1) Milles peitub teie arvates ristimise sakramendi tähendus?
- (2) Kas ristimine kohustab teid millekski?
- (3) Kui jah, siis milleks täpsemalt?
- (4) Kas jumalateenistusel osalemisel on mõtet, ning kui jah, siis milles see seisneb?
- (5) Vaderitele, kes ei tea midagi oma usust: millist õpetust peavad nad jagama oma ristilastele?
- (6) Laulatusele tulevale isamehele ehk käemehele, kes pole oma elus ehitanud kristlikku abielu: kuidas ta saab aidata teisi kristliku pere ülesehitamisel?
- (7) Laulatada soovijatele, kes ei varem ega ka hiljem ei osale armulaual: kuidas nad saavad ehitada üles õigeusu perekonda, kui selle sisuks on tegelikult osadus pühas armulauas?
- (8) Sellele, kes tuleb olenemata tervislikust seisundist kord aastas pühale õlitamisele: milles tema jaoks peitub selle sakramendi eesmärk ja mõte?

Siin jõuame me lõpuks õigeusklike neljanda kategooria juurde, mis vastab vähemal määral kirikureeglite nõuetele. „Vähemal määral”, sest nende teenistustel mittekäimise perioodid võivad olla palju pikemad kui kolm nädalat. Viimane kujutab endast ülalmainitud Trullo kirikukogu (aastal 680) 80. kaanoni järgi piirmäära. Sellest hoolimata käivad nad kirikus, teinekord ka pihil ja armulaual. Üksikud neist peavad isegi rangemal või kergemal viisil paastu. Esitagem neile järgmised küsimused:

- (1) Kas nad tunnevad usutunnistust ja oskavad seda selgitada?
- (2) Kas nad loevad Pühakirja ja on lugenud vähemalt üks kord evangeeliumi?
- (3) Mis toimub nende arvates pihisalasuse (sakramendi) ajal?
- (4) Mis toimub nende arvates armulaua salasuse (sakramendi) ajal?
- (5) Milles seisneb paastu tähendus ja kas nad paastuvad? Kui jah, siis kui korrapäraselt ja hoolikalt nad seda teevad?
- (6) Milles seisneb erinevus saatuse ja jumaliku ettehoolduse vahel?
- (7) Kas on lubatud konsultatsioonid astroloogide, ravitsejate ja posijatega?
- (8) Kas teised religioonid on kristluse suhtes võrdväärsed (jah, ei, miks)?

Määrang „koguduseliikmed” on suhteliselt tinglik, seepärast seisab see sõna siin jutumärkides. Kui revolutsiooneelses Vene tsaaririigis olid sõnad „kirikuline” ja „koguduseliige” sünonüümid, siis ajapikku vabanes esimene tasapisi teise bürokraatlikust haardest. Tänapäeval on „koguduseliige” igaüks, kes enam-vähem korrapäraselt käib mõne kiriku jumalateenistustel. Mõned võivad olla koguni liikmeks mitmes koguduses, väisates neid vaheldumisi oma suva järgi. „Koguduseliige” on aga koguduse meetrikasse sissekantud isik, kellest võib saada MPEÕK põhikirja järgi koguduse nõukogu kui korraldusorgani liige. Kusjuures see ei peaks segama tal teiste kirikute jumalateenistuste küllastamist. Nagu juba varem mainitud, eelistatakse ühte või teist kogudust erinevatel põhjustel. Sellega seoses tuleks viienda liigi puhul täiendada eelmise õigeusklike kategooria küsimustikku veelgi:

- (1) Mis paneb neid käima just selles pühakojas?
- (2) Kes on õigupoolest nende jaoks ülejäänud koguduse liikmed?
- (3) Kas konkreetne krikuskäimine eeldab neilt muid kohustusi? Kui jah, siis milliseid?
- (4) Mida nad teavad selle koguduse ja selle kirikuhoone ajaloost?

Tuleb märkida, et isegi paljud stabiilselt kirikuelus osalevad koguduseliikmed ei suutu oma preestrisse kaugeltki mitte kui usuelu juhendajasse. Küllastades näiteks selle vaimuliku peetavaid jumalateenistusi, käies tema juures pihil ja pidades temaga isegi mitmetes küsimustes nõu, ei seo sellised koguduseliikmed end usulise kuuletumise teel selle preestriga ega aktsepteri teda vaimuliku juhendajana. Seega tuleks nende koguduseliikmete seast tuua eraldi kuuen-

da liigina välja vaimuliku usulise juhatuse all olijaid, kes omakorda jagunevad kaheks liigiks: kogudusepreestri supervisooni all olijad ja need, kelle vaimulik isa teenib teises koguduses või on koguni erus.

Siin oleks vajalik teha väike kõrvalepõige ning selgitada lähemalt vaimuliku isa praktikat Moskva patriarhaadis laiemalt.

Esiteks, erinevalt kreeka traditsiooni kuuluvatest õigeuskirikutest, kus pihisalasuse õigust antakse valitseva piiskopi erilise õnnistusega, on Moskva patriarhaadi igal vaimulikul õigus võtta pihti vastu sisuliselt kohe pärast preestripühitsust. Kuid mõlema praktika sisus on üks ühisjoon: vabadus valida endale südamelähedane vaimulik isa iseseisvalt, välja arvatud tõik, et Moskva patriarhaadis saab vaimulikku juhendajat valida kõigi preestrite vahel, kreeka traditsiooni kirikus vaid kindlaksmääratud vaimulike ringkonnast. Teisalt on kreeka traditsioonis tavaks, et igaüks käib pihil ainult oma vaimuliku juhendaja juures, olenemata elukohast või kaugusest. Teise pihhiisa juurde minnakse vaid äärmisel juhul ja väga põhjendatud asjaoludel. Moskva patriarhaadis aga eksisteerib XII–XIII sajandisse ulatuv tava, mille järgi on pärast preestriks pühitsemist ja koguduse peale määramist vaimuliku hooldada (sh usujuhendamine, piht, pühade isade õpetuse jagamine ja kirikliku karistusena patukahetsuse määramine) mitte ainult kirikusse tulijad (vn *приход* tähendab kokkutuleku kohta), vaid konkreetses koguduse piirkonnas ehk kihelkonnas elavad õigeusklikud. Seega oli Venemaal enne Peeter I valitsemisaega samal ajal inimese õigusega valida endale iseseisvalt vaimulik igal koguduse preestril kindel „pastoraalhooletande ala”. Väljaspool nimetatud piirkonda vaimulike talitusi pidada ei olnud võimalik, v.a erivajadusel või piiskopi õnnistuse läbi. Samas oli tulijal võimalik küsida hingekarjaslikku toetust kirikukihelkonnast väljaspool elavalt vaimulikult.

Siinkohal oleks paslik osundada uinunud Suroži metropoliit Antony (Bloom) vaimuliku isaduse tüpoloogiale. Toogem selle põhiosast välja järgmine: „Mulle tundub,” ütleb ta, „et vaimuliku isaduses on kolm astet. Esiteks kogudusepreester, kelle rolliks on vahendada sakramente. Ta võib olla hea jutlustaja, pihil ei pruugi ta aga anda suuremat juhendamist ega paista silma eriliste pastoraalsete oskustega. Kuid oluline on, et ta peab jumalikku liturgiat, unustamata seejuures, et selles ja teistes salasustes toimib Issand ise. [...]. See ei tähenda, et talle on antud seeläbi õigus või võimalus juhtida teisi. Vaimulikupühitsus ei anna inimesele juurde ei mõistust, õpetatust, sügavat kogemust ega suuremat vaimuküpsust [...]. Vaimulikul isadusel on ka teine aste. Selle tasandi preester on kogenum või vanem, kellel on suurem pädevus ja arenenum kutsumus teiste juhendamisel taevariigi poole. See preester peab olema äärmiselt ettevaatlik. Kui te lähete mägedesse, siis te valite ju endale seda paika tundva ja seal varem juba mitu korda käinud teejuhi. Nõnda ka vaimselt – teil peaks olema usujuhendaja ehk vaimne isa. Ta ei tohi rääkida sellest, mida pole isiklikult kogunud ja kõigi meeltega läbi tunnetanud. Me tuleme vaimuliku isa juurde selleks, et saada teejuhti Jumalariiki [...]. Isaduses eksisteerib ka kolmas aste, see on vanaklus ehk staaretslus. Kujundlikult öeldes on vanakesed need, kes läbisid juba kogu vaimse teekonna, jõudes taevariigi uste ette. Kuid neid pole sinna

veel lastud, vaid sootuks tagasi saadetud, juhtima siinses elus teisigi Jumalariiki. Vanake on inimene, kes jõudis oma vaimsel teekonnal sellise hingesügavuseni, kus on varjul Jumala sõnulseletamatu kuju.”

Tinglikult on vaimsel isadusel niisiis selline tüpoloogia:

(1) *koguduse preester*, kelle juures käiakse pihil, kuid kellelt ei küsita usuküsimustes suuremat juhendamist;

(2) *pihiisa*, kelle juures ei käida ainult pihil, vaid kellelt küsitakse ka vaimulikku nõu;

(3) *vaimulik isa* (staarets), kelle nõu ja õnnistuseta ei otsustata midagi.

Oluline on siin märkida, et staarets võib olla ka lihtmunk, kellel puudub vaimulikupühitus ja sellest lähtuvalt ka pihisalasuse kui pattude andeksandmise õigus. Ta võtab küll vastu vaimuliku lapse pattude ja kurjade mõtete tunnistust ja juhatab teda usuelus, kuid sedalaadi piht ei ole sakramentaalse iseloomuga.

Selletõttu kujuneb sageli selline olukord, et ülaltoodud kategooria koguduseliikmed käivad:

(1) korrapäraselt pühakojas, mis on nende kodule kas lähedal või sobilik muudel põhjustel;

(2) mõnikord patutunnistusel või nõu küsimas kirikus, kus teenib nende pihiisa;

(3) harvemini näiteks kloostris, kus teenib ja elab eruvaimulikuna nende vaimulikust isast staarets.

Vähestel veab, kui nende koguduses teenib ühes isikus nii preester kui staarets. Ka sellele õigeusuliste sihtgrupile on mul küsimusi, sest usuline püüdlus või vaimuliku isa olemasolu ei kaitse veel iseenesest eksiteele sattumise eest. Lihtsameelne oleks arvata, et kui inimesel on vaimulik isa ning ta täidab pealtnäha kõiki kristliku käitumise norme, on tema maailmavaate ja usueluga kõik korras. Vaimulikud juhendajad on väga erinevad, ka nende lapsed võivad teinekord päris vabalt tõlgendada nende suuniseid. Küsimused sellele grupile ma jagaksin nelja põhiliiki:

vaimuliku juhendaja kohta;

kui juhendaja teenib mujal, tehtud valiku tagamaade kohta;

kodukogudusest (mõiste, asukoht ja enda rolli selles);

ristiusu elumõttest.

A. Vaimuliku juhendaja kohta:

Kui selline leidub, siis kes ta täpsemalt on (vaimulik isa, staarets jne)?

Miks just tema (nemad) on selleks valitud ja mitte keegi teine?

B. Juhul kui vaimulik juhendaja teenib mujal:

Miks kogudusepreester ei sobi talle vaimulikuks juhendajaks?

Miks jätkuvalt käiakse vanas koguduses ja mitte selles, kus teenib vaimulik isa?

C. Kodukogudusest:

(1) Milline on tema arvates koguduses teeniva preestri roll?

- (2) Milline on tema suhe kogudusepreestriga?
- (3) Milline on tema suhe teiste koguduseliikmetega?
- (4) Mis neid ühendab?
- (5) Kes neid ühendab?
- (6) Milleks see kõik teda kohustab?

D. Ristiusu elumõttest:

- (1) Kuidas saavutada hingelunastust (selleks vajalikud vahendid, meetodid, suunised)?
- (2) Mida Jumal ootab inimeselt?
- (3) Milles seisneb armastus Jumala vastu?
- (4) Milles seisneb armastus enda vastu?
- (5) Milles seisneb armastus ligimese vastu?
- (6) Milleks osaletakse jumalateenistustel, pihil, armulaual ja palvustel?
- (7) Kas vagadus on kokkusobiv jätkuva sallimatuslega ligimese vastu (jah, ei, miks)?
- (8) Mis on kõrgeim – kas südametunnistus või kuuletumine kogudusepreestrile, pihiisale, vaimulikukonnale?
- (9) Kas kuuletumine ülema nõuandele või käsule eeldab arutlemist selle üle?
- (10) Kuidas mõista Jumalale meelepärast kuuletumist: kas kõikehõlmavana (miks?) või teadlikul vabadusel rajanevana?
- (11) Kas oma elus tuleb lähtuda kuuletumisest vaimulikule isale või lihtsalt tema nõuannetest?
- (12) Milline on juhendatava suhtumine Ivan Julma, Grigori Rasputinisse, Jossif Stalinisse?
- (13) Mida kujutavad endast tema arvates e-passid ja vöötkood?
- (14) Kes üldse on süüdi ühiskonna moraalses allakäigus?

88

Esitatud küsimustele saadud vastused näitaksid, kui heterogeensed maailma-vaated eksisteerivad meie kiriku liikmeskonnas, üllatuseks meile endale, sest pahatihti inimesed hindavad teisi eeskätt iseendast lähtudes.

4. Kokkuvõtte asemel

Kui keegi käib pühakojas selleks, et muutuda ja saada paremaks, siis ta mõtleb ka oma koguduse venna peale, näeb tema püüdlusi ja palveid ning usub, et temagi juhindub neist. Ning jälgides, kui rangelt kaasusklik järgib välispidiseid nõudeid, teeb ta järelduse, nagu tema elu oleks vaimurikas ja kõlbeliselt laitmatu. Inimene, kelle välispidise vaga käitumise kohta tehakse nii kaugeleulatuvaid järeldusi, ei soovigi tihtipeale muutuda, olles veendunud, et inimene ei muutu. Ta käib kirikus, et olla oma paastu ja palvetega „Jumala meele järgi”,

teeb demonstratiivselt „häid tegusid” ega kannata üldse oma südamekalkuse, kasuahnuse ja teiste hingepahede pärast. Selline inimene tunnistab pihil vaid „tühja-tähja” ega vaeva end suurema pedantsusega. Egiptuse vaga Makarius on kirjutanud: „Kes viibib lakkamatus palves, astub otsekui Jumalaga ühendusse, ühineb Tema salapärase pühadusega ja täitub mingisuguse vaimse mõjususega ning sõnuseletamatu südamliku meelestatusega.” Kas meiegi „saame üheks” ülaltoodud omadustega? Kuidas sellest aru saada? Sellest kirjutatakse edasi: „Südamliku palve viljad on: lihtsus, armastus, alandlikkus, püsivus, kurja mitte meelepidamine jms. Püüdlik palvetöö kasvatab juba siinses elus neid taevahüvedele eelnevaid vilju. Nende viljadega ehib end palve. Ning kui neid vilju pole, siis tühine on see vaev [...]. Mis kasu on paastust, palvest ja öisest valvamisest, kui pole rahu ja armastust ja armu vaimuvilju, mida loetleb meile püha apostel.”

Püha Siimeon Uusteoloog otsekui täiendab Makariuse mõtet, osundades apostel Johannesele: „*Selleks ongi Jumalapoeg saanud avalikuks, et Ta hajutaks kuradi teod* (1Jh 3:8). Kuradi teod peituvad patus, mis on kadedus, vale, salakavalus, viha, vaen, kurja meelepidamine, laim, viha, raev, ülbus, tühi hiilgus, armutus, liigkasuvõtmine, vargus, ebaõiglus, halvad himud, vaidlemishimu, riidlemine, keevalisus, naljatamine, vandumine, Jumala unustamine, ebainimlikkus ja muu kurjus. Seega need, keda kutsutakse kristlasteks, jätkavad kuradi tegude viljelemist. Mis kasu on sellest nimekandmisest, kui Jumala Poja ilmumine ei hajutanud neis pahareti tegusid? Kui keegi ütleb, et mõned neist seletavad jumalikke kirju, õpetavad teoloogiat, jutlustavad õigeusu usudogmadest; siis need ei tea, et mitte selles ei seisne Kristuse töö. Johannes Jumalasõnaõpetaja ei räägi ju: *Jumalapoeg sai avalikuks*, et mõned saaksid õpetada teoloogiat ja jutlustada, vaid selleks, et ta hajutaks kuradi teod.”

Kirikliku sfääri tüpoloogilise mitmekesisuse kohta on väga täpselt öelnud Tallinnast pärit, Prantsusmaal tegutsenud preester ja teoloog Alexander Schmemmann, juhtides tähelepanu usu lahustumisele „usuliseks sentimendiks: „Usk eeldab tingimatult terviklikku kirkastumist ning mõistust, tahet ja tahte allutamist. Religioosne tundepuhang aga vastupidi aktsepteerib lõhet usu ja elu vahel ja koduneb imehästi ideedega, veendumistega, vahel kogu maailma-vaatega, mis pole üksnes kristlusele võõras, vaid kogunisti vastuolus selle õpetusega. Oma loomuses on ta agnostiline, ehkki ta pole suunatud mitte Tõele, ta ei ela ega toitu usust kui teadmisesest, Tõe sisust, elust endast, vaid iseendast, enesepeibutamisesest ja sõltumatusesest.”

Aga see, kes *tahab* muutuda ja ei rahuldu saavutatuga, see avastab endas järjest uusi puudujärke: õpib tundma endas üha sügavamalt oma nõtrusi. Ning selles Kristuse käskude valguses tundmaõppimises laseb oma hinges küpseda vooruste viljadel ja saab järjekindlaks kristlaseks.

Kuid seitsmendale (minu pakutud klassifikatsiooni järgi) õigeusklike kategooriale mul üldisi küsimusi pole, üksnes individuaalsed küsimused.

4.2. KOMMENTAAR IGOR PREKUPI ARTIKLILE

Andrei Sõtšov

Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik

„On tähtis rõhutada, et meie ajastu inimene on ära unustanud, et ta on olemas; ta on unustanud, et teised on olemas; ta on unustanud, et maailm on olemas. Ta elab kõikeneelavas ajas, kus iga hetk on juba järgmist hetke haaramas, kus ei saa kunagi olema mingit olevikku.” Need kõrgesti pühitsetud metropoliit Stefanuse sõnad raamatust „Kõrbeisade vaimsus: katsumus kogu eluks” iseloomustavad tabavalt kiiresti muutuvat maailma ja tänapäeva inimest.

Enne püstitatud küsimusele vastamist on kohane heita pilk mõistele „vaimulik”. Vaimulikuamet on Püha Vaimu eriand ja kutse, mis seisneb Jumala ja ligimeste pühendunud teenimises, olgu selleks rõõmusõnumi kuulutamine või armuandvate salasuste jagamine, usklike hinge ehitav või pühitsev töö. Sidumata siinjuures oma tööd konkreetse rahvuse ja kultuuriga, kirikliku alluvusega või muu statistilise vahetegemisega. Isegi siis, kui see aitaks meil mingil määral korrastada ja süstematiseerida meie enesekuvandit. Kuigi õigeusu kirik peab vaimulikkuse astmeid (piiskop, preester, diakon) suures aus, pole see toimunud lihtusklike arvelt. Pigem on esimeste au olnud vahetus sõltuvuses viimaste teenimisest. „Mitte sunnitult, vaid vabatahtlikult Jumala meele järgi ... ei mitte kui liisuosade anastajad, vaid saades karjale eeskujuks” (1Pt 5: 2, 3) – sellisena näeb ideaalis usuraha omakasupüüdmatud hooldamist vaimulike poolt püha apostel Paulus. Nii lihtusklikud kui vaimulikud on lähedal Jumalale, kui elatakse Kristuse järgi ning püüeldakse Tema poole.

Oma artikli alguses peab isa Igor oluliseks käsitleda põhjalikumalt kristlase ja Kiriku mõistet ning selle eetilist aspekti. Nii näiteks arutleb ta selle üle, kes on kõlbluslikult hea ja halb kristlane. Kogudusse kuulumise eeltingimusena tuuakse välja püha ristimist, mille juures isa Igorile on eriti südamelähedane küsimus, mil määral kristlane on seotud Jumalaga näiteks juhul, kui ta on arvatud Kiriku palveosadusest välja. Nõukogude aja kirikuloosalase diskursuse lisamine uurimusse aitab – erinevalt varem väljatoodud ajaloolis-kanoonilisest kontekstist tsaariaja Vene ortodoksi kirikus – mõista veidi paremini õigeusu kirikuelu problemaatikat. Ajaloolise tausta tugevam sidumine artiklilogumiku põhiküsimustega ning tekstis kasutatud määrangute (postsovetlik geopoliitiline ruum, sinodaalmentaaliteet, võõrlisandid, hea ja halb komme) lahtiseletamine oleks andnud lugejale suuremat selgust artikli mõistmisel.

Järgnevalt küsigem, mis määrab koguduse liikmeks olemise? Isa Igor loeb õigeusu koguduse liikmeteks ristitud ja salvitud uskliku, kes osaleb korrapäraselt jumalateenistustel ja armulaual. Seejuures peetakse oluliseks ka üksikuskliku

eneseteadvuslikku mõõdet: õigeusklik on igäüks, kes tunnistab end sellisena ning on korra järgi ristitud ja liitunud Kristuse Kogudusega. Eriti meeldis siinjuures isa Igori rõhuasetus uskliku seotusel oma pihi- ehk vaimuliku isaga. Selliste eneseteadlike ning vaimulike juhendajatega elavat sidet pidavate liikmeteta pole tõesti mõeldav ükski kogudus. Jättes kõrvale arutelu koguduse liikme kirikuskäimise ja salasustest osavõtu korrapärasuse ja sageduse üle, küsigem siinkohal: milline on peale ülaltoodud kohustuste õigeusulise kristlase missioon? Ilmiku osalemisele kirikutöös oli, on ja jääb suurem tähendus, mis seisneb Jumala Poja tunnistamises sõnas ja teos, Kristuse Koguduse tegevusele kaasaaitamises nii laste ja noortetöös, usuõpetuses kui ka abivajajate hoolekandes ja halastustöös. Kogu kiriku jõud peitub koguduse liikmetes, mida kinnitab ka püha piiskopmärter Platon: „Ühenduses usurahvaga võib kõik, ilma temata – midagi.”

Siinkohal tuleks lühidalt peatuda isa Igori 2000. aasta rahvaloendusel põhineval religioonisotsioloogilisel analüüsil, millel on kindlasti oma väärtus. Õigeusklike rahvusrühmade käsitlemisel võtab isa Igor fookusse eelkõige venelased, ukrainlased ja valgevenelased, minnes vaikides mööda teistest rahvusrühmadest, nagu eestlased, lätlased, mustlased. Autori põhiväiteks on, et MPEÕK-sse kuulub umbkaudu 200 000 inimest. Siinkirjutaja leiab, et tegemist on mõnevõrra liialdatud väitega, kuna ka venelaste võõrdumine (õigeusu) kirikust ehk sekulariseerumise protsess toimub sama jõudsalt nagu eestlaste puhul. Pealegi ei määratle kumbki õigeusu kirik end otseselt rahvusliku kirikuna, kuna nii Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikus tegutsevad eestikeelsed kogudused (nt Mõisakülas) ja pihtkonnad (nt Tallinna Aleksandri katedraali juures), kui ka Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikul leidub mitmeid venekeelseid (Tartu Uspenski, Valga, Sindi, Paldiski, Mustvee Kolmainu jne) ja segakeelseid (nt Räpina, Võõpsu, Saatse) kogudusi. Võib tekkida mulje, et EAÕKd ei peeta uurimisvalemi alla kuuluvaks otsekui taktitundest tema vastu. Siiski vajaks jurisdiktsioonilisel kuuluvusel rajanev sotsioloogilise uuringu analüüs siinkohal olulist täiendamist, muidu tuleks isa Igori artikkel nimetada lihtsalt ümber: Slaavlastest õigeusklikud Eestis – kes nad on?

Mida tahaks vaimulik teada oma koguduse liikmest? Esiteks, millised on sinu kätte usaldatud koguduse liikme väärtused ja tema usumaailm? Kõige alus on elav ja siiras huvi koguduse liikme eluotsingute ja mõtestatuse vastu ning püüd mõista neid tervikuna. Kõigi koguduse liikmete tundmine, nende igapäevamuredele kaasaelamine, valmidus toetada, lohutada ning abistada – need on omadused, milleta pole võimalik saavutada vaimuliku ja koguduse liikmete vahel usaldusel põhinevat suhet. Lihtusklike hingevajaduste tundmaõppimine, jättes kõrvale kõik klassifikaatorid ja liigitused, nõuab vaimulikult suurt pingutust. Seda on parimal viisil võimalik saavutada uskliku elavas suhtes tema pihi- või vaimuliku isaga, mida rõhutab oma artiklis ka isa Igor. Käsitlus vaimulikust isast on üks parimaid osi isa Igori artiklis, millest vaimulik leiab endale palju kasulikku oma individuaaltöös koguduse liikmetega. Võttes aluseks Uue Testamendi, võib seda n-ö mentorluse suhet vaadelda pideva kasvamise protsessina. Olla

kohal, kuulata (mitte ainult kuulda), olla otsekui apostel Paulus „lapsevaevas, kuni Kristus teis kujuneb” (Gl 4:19) – selliselt võib iseloomustada teenimisel põhinevat vaimuliku suhet oma koguduse liikmetega.

Teiseks, mida vaimulik võiks teada koguduse liikmetest, mis on nende ootused ja soovid kirikutöö edenemiseks? Elame maailmas, kus vaimulikutööle on tulemas uusi väljakutseid. Elame järjest enam ristiusu väärtustest kaugenevas ehk dekrastianiseerivas Eestis. Üha rohkem halvenev majanduslik olukord, vaesus ja töötus suurendavad mitte üksnes kiriklikul, vaid ka riiklikul tasandil vajadust panustada enam abivajajate sotsiaalhoolekandesse. Üha rohkem pöörduvad kirikusse inimesed, kes on jäänud elu hammasrataste vahele ning vajavad igapäeva muresed lisaks hingehoidlikule toele ka praktilist abi ja juhendamist. Usuleigusest hoolimata on inimeste ootused kiriku vastu jäänud kõrgeks. See paneb omakorda küsima, kui palju neis ootustes soovitakse panustada peale iseenda ka teiste abistamisse. „Et rahvaste valitsejad härratsevad nende kallal ja suured meelevalatsevad nende kallal,” õpetab Kristus: „Nõnda ei saa see olla teie seas, vaid kes iganes teie seas tahab saada suureks, olgu teie teenija, ja kes iganes teie seas tahab olla esimene, olgu teie sulane, otsekui Inimese Poeg ei ole tulnud, et lasta ennast teenida, vaid ise teenida ja anda oma elu lunaks paljude eest” (Mt 20: 25–28). Kui selline hoiak saab nii vaimulikes kui koguduseliikmetes valitsevaks, siis ei näi ühiskonna uued väljakutsed enam nii ületamatud ja meeskonnatöö nii raskesti saavutatav, kui esialgu paistab.

92

Oma artikli lõpus ütleb isa Igor tabavalt: „Aga see, kes *tahab* muutuda ja ei rahuldu saavutatuga, see avastab endas järjest uusi puudujääke. Õpib tundma endas üha sügavamalt oma nõtrusi. Ning selles Kristuse käskude valguses tundmaõppimises laseb oma hinges küpseda vooruste viljadel ja saab *järjekindlaks kristlaseks*.” Saagu need sõnad üheks ülesehitavaks teeviidaks ka vaimulike järjekindlas Jumalariigi töös ning aidaku meil kasvatada endis veelgi enam sooja usku Jumalasse, tõsisit vagadust ja ligimesearmastust.

4.3. PASTOR MEEGO REMMEL EESTI EVANGEELIUMI KRISTLASTE JA BAPTISTIDE KOGUDUSTE LIIT

Eestimaa elu muutub iga päevaga. Koos sellega muutuvad inimesed ja nende ellusuhtumised. Kiriku populaarsus ja vaimulikkonna usaldamine on aastakümne enne ja pärast millenniumivahetust nihkunud seinast sein. Mäletan aegu 1990. aastate alguses, kui võisin auditooriumitäie uute tudengite ette astudes rõõmsalt teatada, et olen pastor ning õpetan eetikat. Minu usaldusboonus hüppas automaatselt lakke. Kirikust oli ühtäkki saanud ühiskonnas usaldusväärsemaid institutsioone, kelle pädevus usu ja moraali küsimustes oli väljaspool kahtlust. Ideoloogilise okupatsioonivõimujastu kokkukukkumisel otsiti vaimu(s)ilmas alternatiivi. Totalitaarvalitsuse suhtes vastuvoolu ujunud kristlaskond seda kehistaski. Siis olin oma kogukonnaga *IN*, täna pahatihti *OUT*. Tahtes nüüd säilitada mingitki autoriteeti eetikakursust võtta suvatsenud üliõpilaste seas, jätan targu mainimata, vähemalt esiotsa, et tegelen vaimulikutööga ja tunnetan missiooni noortega arutleda, kuidas peaks üleüldse head või halba määratlema. Vastasel juhul kerkib meie vahele kohe usaldamatuse sein. Taustaoletus, et olen mingi ajast ja arust jäänuk, kes on tulnud teistele näpuga näitama, võõritu ideoloog, kes eetikakursuse asemel moraali loeb.

Käesolevas kogumikus toodud numbrid võivad seda nähtust ja arengulugu statistiliselt selgitada. Hingekarjasena lähen isiklikumaks, küsin: mida, kuidas ja miks viimselt iseeneses mõeldakse, isekeskis räägitakse ja iseloomulikult tehakse, kui usulisele keskendunud maailm on seljataha jäetud? Vaevalt on tänase või ka homse eestimaalase elu pelgalt argine, profaanne? Midagi või Kedagi peetakse pühaks nii või teisiti? Millistel tingimustel oldaks aga valmis oma elu vaimset, sakraalsetki mõõdet teistele avama? Seda teada tahtes seisn silmitsi küsimusega inimeste sügavamatest veendumustest. Kuivõrd neid teadvustatakse, sõnastatakse, kellelegi – eriti vaimulikule – avaldatakse? Veendumused on inimeses see miski, mida muutes kujuneks teistsuguseks kogu inimisiksus ja elulugu. Lars Widén, Põhjala tunnustatumaid traumaterapeute näiteks kinnitab, et praktiliselt kõigil lähedase kaotanud inimestel on sõltumata usulisest kuuluvusest seoses surmaga üleloomulikke kogemusi. Neid hoitakse väga-väga olulisena mälumaailmas alles, aga enamasti ei avaldata kellelegi. Teraapiaseansil võidakse avaneda ja tunnistada, et vaikitakse, kuna kardetakse enda jaoks pühima häbi- või naeruvääristamist. Sellist ülestunnistust ei pruugi aga kvantitatiivsete sotsioloogiliste mõõteriistadega avastada. Kvalitatiivne dialoog viiks konkreetsele inimesele ja tema elutõele lähemale.

Samamoodi näikse lähenevat omal ajal Jeruusalemma usukeskusele selja

pööranud jüngritele Jeesus. Surnuist ülestõusmise järel tegusaks kujunenud nädala esimese päeva lõpul tõttab ta mööda Emmause teed järele kunagi jagatud veendumustest eemaldujatele ning pärib: „Mis lood need on, mida te omavahel veeretate teed käies?” (Lk 24:17) Põhimõtteliselt võiks ta ju ka otsejoones teele ette astuda ja oma ülestõusmise väge ilmutada, lootusetult pettuda julgenutele „ülalt alla” koha kätte näidata. Ometi ta nõnda ei tee. Omaenda imeloo jutustamise asemel on ta ennekõike huvitatud nende lugudest. Püüdmata tõestada oma elusust ja selles kahtlejate uskmatus, huvitub ta inimestest endist, nende teekäimise taustadest, isiklikku ning ühist elu- ja arengulugu kujundavast narratiivsest kontekstist. On tähelepanuväärne, et just niisugust siirast huvitatust välja elades hakkab tahes-tahtmatult muutuma ka suhe võõristajate ja V/võõristatu vahel. Ehk on siit midagi õppida ka pärast ja enne järjekordseid religioonisotsioloogilisi uuringuid? Ons võimalik kuulutada, enne kui kuulutada, mida usuelu supertsentrumile selja pööranud maailma narratiiv usust pajatab?

Tänapäeva Eestimaa ühiskonna liige, vahel isegi mõne koguduse liige, näikse olevat väga vähe huvitatud kiriku või vaimulikkonna kui institutsiooniga kohtumisest, umbmäärast kirikulist silmaspidaval jumalateenistusel käimisest, epistli kuulamisest, süstemaatilisel viimistletud teoloogiliste doktriinide tingimusteta omaksvõtmisest. Iseteadlikku ja teisi õpetavat kirikustruktuuri peetakse kohatuks-ajatuks. Ka elukaugest religiooni koos selle elukutseliste esindajatega – nagu näha, koos poliitika ja poliitikutega! – peetakse irrelevantselt ideologiseerituks, sarnast kristlikku elukäsitust aga kitsarinnaliseks. Inimeste elu horisont, ka usulis-kõlbeline, on avardunud. Usuline omab üha enam tähtsust pigem alternatiivina sellele, kuidas on orienteeritud seni inimelu suunitlenud „ametlik” maailmakäsitus. Inspiratsiooni allikana tunnetatakse spirituaalsust, mida võib ühtaegu aduda pühadusetundes, kunstilistes kujundites, narratiivsetes interpretatsioonides, sotsiaalselt avatud ja isiksuslikult arendavates suhtlemis-, õpi- ja loomekeskkondades. Kirikud on täis vaimustavate kontsertide, teatrid vaimurikaste tükki, kinod tähenduslike filmilugude puhul. Vaimuvaene ei vaimusta. Info pole küsimus, see on eeldus. Oodatud on suhtlemine, mitte kohtlemine. Bonhoefferlikus keelepruugis: täiskasvanuks saanud maailm ei taha enam lapsevanemlikku näpugaviibutamist. „Ülalt alla” sõnumeid edastavate autoriteetide ning hierarhiline loogikat järgivate tõeluse-süsteemide asemel otsitakse, luuakse, arendatakse ja hinnatakse kontakti ja suhteid isiklikul tasandil. Facebook on populaarsem kui Wikileaks. Jeesus tähendab rohkem kui kirik. (sic!) Puudutab elu oma lugudega.

Jeesuse omaaegne küsimus vastab nüüdisajale: „Mis lood need on?” Tänaast maailma veenab avatud küsimustega lugude jutustamine. Iga inimese ja kogukonna elulugu otsib tähendust. Kelle lugu kellelegi korda läheb, selle lugu teisega lõimub. Jeesus ei kõneta inimest valmis vastuste ega elutõelust lihtsustavate valemitega, pigem häämingut ja sisulisi küsimusi tekitavate narratiivsete tähendamissõnadega. Mäejutluskis lõikub messiaanlikult sügavamale traditsiooniliste käskude-keeldude pealispinnast, kehastudes kõige vahetumalt jutlustaja enese

isiklikus eluloos ja sotsiaalses elupraktikas. Samasugust vahetust otsivad ka religioositeedi, autoriteedi ja realiteedi asemel spiritualiteedi, identiteedi ja integriteedi järgi küsivad uued põlvkonnad vabal Eestimaal. Usuvabadus on nende jaoks „normaalne” ega häiri neid nii, nagu pahatihti kibestunud nõukogudeaegseid. Noored ei ole enamasti usklikud ega uskmatud, nad on lihtsalt „usupuhtad”. Oma „usupuhtuses” uudistavad nad kõike ja kõiki ning teevad selle alusel omad järeldused. Läbi vahetute suhete ja arvutiekraani maailma mõtestades, sealjuures usumaailma hinnates, kogevad nad sageli arusaamatust. Noored esitavad usulise tõe ja õiguse kuulutajatele harjumatu väljakutse – olge kõik või mitte midagi, aga ei midagi-kedagi võltsi!

Kui ma siis vaimulikuna tulevase põlvkonna ja loodetavasti ka tulevaste koguduste liikmeskonna kohta täna midagi veel teada tahaksin, jääksin viimselt silmitsi küsimusega, mis mind noortega suheldes kõige rohkem isiklikult on rabanud: kui kompromissitult on keegi valmis eitama võltsi ning jaatama ehedat?! Selle küsimuse teistele esitamine on aga riskantne. Lõppkokkuvõttes asetab see vaateaknale mitte ainult küsit(let)avate veendumused, vaid ka minu enda omad. Korraga tuleb mul seista peegli ees ja hinnata, mis lugusid ma ise oma elukäiguga jutustan? „Usupuhta” elulooga noored ei häbene vastu küsida: kui puhas on mu enda usk, elu, usuelu? Otsijad tahavad leida vähemalt isikulist või – veel enam – kogukondlikku kinnitust sisimas jaatatud veendumusele, et siiski võib olemas olla midagi või kedagi, mis või kes elab millegi või kellegi nimel, mille või kelle nimel ollakse valmis suremagi. Kui midagi või kedagi niisugust leitakse, kas või Jeesuses, võib täna „usupuhas” põlvkond kogeda uut katarsist, tõelist „usupuhtust”, mille – või õigemini K/kelle – kogemisel ongi tegemist tõeluse lõimimisega eluloos.

4.4. KOMMENTAAR MEEGO REMMELI ARTIKLILE Piiskop Philippe Jourdan

Rooma-Katoliku Kirik

„Kivi, mille ehitajad tunnistasid kõlbatuks, seesama on saanud nurgakiviks” (Mt 21:42). Need sõnad, mis ärgitavad ülempreestrite ja variseride pahameelt ja kättemaksu Jeesuse vastu, sobivad minu meelest suurepäraselt meie praegusele maailmale.

Me elame sellises ühiskonnas, mida me kõik koos ehitame, aga mida tahaksime ehitada ilma Kristuseta. Või siis sellisel viisil, et Kristus oleks ainult kaunistus ja ehe, kuid kindlasti mitte nurgakivi. Samas tänapäeva inimene, eriti noor inimene, tunneb, et Kristus saab olla sinu elus ainult nurgakivina. Kõik vahepealsed või nõrgemad variandid ei ole rahuldavad – või on silmakirjalikud. Võimalik, et institutsiooni seostatakse pigem formaalse, traditsioonilise ja mingil määral pealiskaudse suhtumisega Kristusesse. Tänapäeva inimene tahab ennast anda täielikult sellele, mis talle meeldib, sellele eesmärgile, mis täidab tema soove ja lootusi. Vahel on see eesmärk puhtalt professionaalne. Vahel on tegemist hobiga, isikliku huviga, aga vahel ka spirituaalse kogemusega. Peaasi, et see oleks selline eesmärk, mille nimel tasub võidelda, tasub ennast täielikult pühendada. Selline eesmärk, mis annaks reaalselt suunda ja tähendust sinu elule.

96

Seetõttu otsitakse õpetusest – võib-olla rohkem kui kunagi varem – rohkem õpetajaid, näiteid, eeskujusid, inimesi kes näitaksid teed oma eluga. Inimene tahab näha Kristust, rohkem kui kuulata Kristusest, näha teise – ja eriti vaimuliku – elus. Esimesel pilgul paistab, et religiooni sotsiaalne roll ja nähtavus on viimasel ajal Euroopas, eriti aga Eestis, paljuski vähenenud. Võimalik, et see trend jätkub ja kõik kirikud peavad varsti leppima sellega, et nad ei püsi enam rahvusliku või perekondliku traditsioonina, vaid üksnes suhteliselt väikestes, aga innukates usklike gruppides. Ja nad püsivad ainult siis, kui nad oskavad pakkuda elueesmärke, mille järgi nad ise elavad.

Mulle meeldib väga Meego Rummeli mõttekäik: „Korruga tuleb mul seista peegli ees ja hinnata, mis lugusid ma ise oma elukäiguga jutustan? „Usupuhata” elulooga noored ei häbene vastu küsida: kui puhas on mu enda usk, elu, usuelu?” Vaimulik ei saa enam vaadata oma koguduse liikmeid „väljastpoolt”, nagu kooliõpetaja vaatab oma õpilasi või riigiametnik oma hoolealuseid. Iga koguduse liige on kutse vaimulikule paremini elada tema enda elu ja radikaalselt otsida Jumalat igapäevastes olukordades. Vaimulik on usutav siis, kui on selge, et ta on täielikult „antud” oma kutsumusele ja kuulub sellele Jumalale, keda ta tahab teenida. Loodan, et raamat „Astu alla rahva hulka” suurendab eelkõige meis, vaimulikes, janu järgneda lähemalt Kristusele. Sel juhul võib öelda, et tegemist on väga hea raamatuga.

4.5. ÜLEMPREESTER ALEKSANDER SARAPIK EESTI APOSTLIK-ÕIGEUSU KIRIK

Töötan ülempreestri ametis Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikus, mille ajalooline taust ja pärand on rikkalik. Selle kiriku ajalugu saab Eestis jälgida pea aastatuhande võrra.

Rikkused, mida saame näha kirikutes, ja pärand, mida võime kuulda ning läbi elada jumalateenistustel, ulatuvad ristiusu algaegadesse.

Kui aastakümneid tagasi kirikuga liitusin, esitasin endale hulga küsimusi, millele otsisin vastust ja mida jagaksin lugejaga. Siit ka esimene küsimuste ring, mis hõlmab inimese kirikusse jõudmise teekonda ja neid läbimõeldud küsimusi, mida ta esitab endale ja teistele. Küsimuste sisuks on alati selgusele jõudmine, mõistmaks tõe.

Sellepärast tahaksin ma teada: kas minu koguduse liige teab ja tunnetab kõiki võimalusi, mida kirik talle pakub?

Küsimused, mida esitan nüüd oma koguduseliikmetele, sarnanevad paljuski nendega, mida esitasin endale.

Mind paelusid õigeusu kirikuhooned ja nende sisemine kujundus. Aja jooksul sain teada, et õigesusu kirikuehitus on midagi enam kui lihtsalt ruum, kus peetakse jumalateenistusi.

Siin pühitsetakse läbi salasuste (sakramentide) aega, ruumi ja kogu inimese jumalikustumise teekonda.

1) Siit ka küsimus: kui hästi tunnen oma kiriku jumalateenistuse ruumi?

Eestimaa erinevaid kirikuid külastades tekkis mul alati küsimusi, miks on ühed ruumid sisustatud teatud viisil ja teised jälle vähemate kaunistuste ja piltidega.

Mõningase kogemuse ja lugemuse tulemusena on võimalik eristada ajaloolist ehitustraditsiooni, mis on seotud kirikuhoonete ja nende sisustusega.

Viibides kirikus, ei teki mul tahtmist liikuda kohe altari suunas ja uudistada rikkalikult kaunistatud pildiseina või krutsifiksi, vaid uurida seda eeskojast alates samm-sammult.

2) Siit ka küsimus: kas tean, kuidas käituda kirikuruumis?

Paslik käitumine erinevates ruumides on alati olulise tähtsusega, sest tihtipeale ei viibinud ma nendes jumalakodades üksinda.

Alati, kui eirasin teistele teadaolevaid reegleid, kutsusin esile soovimatu tähelepanu. Mõnikord tekkis isegi tunne, nagu oleksin häirinud sealset olemist. Eks vette visatud kivi tekita ikka lainetust...

Teatud kohad ja teatud käitumine avaldavad meile külgetõmmet, tekitades seesmise rahutuse, mis tihti paneb meid tegutsema ja esitama küsimusi koha ja tegevuste osas, mida me saame teha. Sama oluline on saada teada piirangutest, sest me ei taha ju sattuda konfliktisituatsiooni valesti käitudes.

3) Siit ka küsimus: kas tean, missugused on võimalused kirikus?

Kirikus jumalateenistustel osaledes (seistes või istudes) saab peagi selgeks, et rohkem on küsimusi kui vastuseid.

Minu vanemad ei olnud kristlased, seega puudus mul otsene perekondlik (kristlik) traditsioon. Aja jooksul muutusin küsijaks, et leida vastuseid küsimustele, mida sisimas olin suutnud sõnastada.

Esimesed kontaktid vaimulikega olid väga olulise tähtsusega.

Vaimulikud, kes olid ameti poolest kutsutud vastama küsimustele, omasid minu edaspidise elu jaoks väga suurt rolli. Sain teada kõik olulise, et ennast ette valmistada ristimiseks.

Sain teada, et õigeusu kiriku traditsiooni kohaselt on õpetus suusõnaline ja kirjalik. Olin leidnud koha, kus võisin küsida ja sain ka vastuseid. Kui vastus ei olnud piisav, võisin alati tagasi tulla ja saada oma küsimustele veelgi põhjalikumad vastused.

Tänaseks on olukord muutunud. Koguduste juures on organiseeritud püüpäevakoolid, kus käsitletakse kiriklikke põhitõdesid. Osasse koolidesse on tulnud viimase 20 aasta jooksul religiooniõpetus. Kahjuks peab nentima, et inimeste, eriti aga noorsoo huvi oma vaimse pärandi vastu on tagasihoidlik. Tänapäevased kommunikatsioonivahendid aga võimaldavad ka iseseisvalt uurida ja lugeda.

4) Siit ka küsimus: kas tean kirjalikke allikaid, kust võin lugeda kiriku olemuse kohta või tunnen vaimulikke, kellelt küsida juhendust?

Isklikult tundsin kasvamist jumalateenistusel (liturgjal) viibides. Liturgilise elu üheks tunnuseks on eeskätt just osalemine. Seda võib võrrelda näitega juuste kasvamisest. Pea võimatu on seda tunda, kuid teatud aja möödudes on näha, et kasvamine on tõepoolest toimunud.

Pärast ristimist muutus minu elu sedavõrd, et tegin otsuse veeta võimalikult palju aega kohtades, mis toetavad ja võimaldavad olla vaimses keskkonnas.

Muutusin väliselt aktiivseks ja tahtsin osaleda selle koha ja pärandi säilitamisel ning edasikandmisel.

5) Siit ka küsimus: kuidas saan osaleda muutumise protsessis?

Kirikuhoone säilitamiseks on kindel reeglistik ja neid järgivad vastavad ametkonnad. Liturgilise elu ülevahoidmiseks on oma reeglistik ja seda järgib vaimulikond.

Mõlemad on osa suuremast institutsioonist. Muutuste läbiviimine nendes eeldab põhjalikku reeglite tundmist.

Kodakondsete registri pidamine või koguduse liikmeskonna arvestus annab küll statistiliselt mõõdetavad tulemused, kuid kas saame neid alati kasutada inimest suunavas muutuses?

Pärast nõukogude perioodi lõppu tekkis soodne sotsiaalne keskkond, kus enam ei pidanud kiriku elu elama ainult kirikumüüride vahel. Tekkis võimalus tuua liturgiline elu ka väljapoole kirikumüüre. Sellega kaasnes vaimulikonna ja usklikkonna avalikustumine kõige paremas tähenduses. Neist said avaliku elu tegelased – näitamaks, et elu on sügavam ja mõtestatum kui pelgalt käitumine. Kiriku elu edendajad on kristlikku elu edasi andes ikoonisarnased.

Selle edasiandmisega kaasneb suur muutus, mida võib võrrelda inimese ristimisega. Ristimise käigus saab individist jumaliku kogukonna liige. Sisemised müürid, mis eristavad inimest vaimsest, saavad maha rebitud.

Eks ajalooramatutest tulevikus loeme, kui palju aitas väline vabadus kaasa sisemise vabaduse tekkimisele. Või seadis see väline vabadus oma materiaalsete ressursidega pigem sisemise vangistusse?

Tänane päev on individualistlik ja oma olemuselt vastandub see jumaliku kogukonnaga. Inimesed, kes ristimise kaudu on omaks võtnud tänasele alternatiivse väärtushinnangute süsteemi, peaksid aga käituma sellele vastavalt.

6) Siit ka küsimus: mida ma teen, et esindaksin oma väärtushinnanguid?

Kirikus tegutsevad ametikandjad on oma olemuselt teenivad. Teisisõnu, eestvedajad ja järgijad on alati teenimas väärtusi, mida ühiselt ja õigesti austatakse.

Territooriumi kaart ja territoorium ise on kaks erinevat asja, samuti nagu on erinevad ränduri kirjeldus teekonnast ja teekonna läbinud inimese kogemus.

7) Siit ka küsimus: kas olen aktiivne või passiivne osaleja kirikuelus?

Määratlesin ennast aktiivsesse rolli ja leidsin peagi mitmeid, kes koos minuga jagasid sama visiooni.

Teel olemine ja pidev täiustumine, nagu seda kirjeldavad kirikuisad, sai minulegi osaks ja salasuste ning vaimulikuseisuse astmete kaudu pühitsusest pühitsusse liikudes tekkisid uued küsimused.

Usu olemusse süüvimine läbi palve ja paastu, nagu seda õpetab Pühakirjas Lunastaja isiklikult, avas uued, juba sisemised ruumid.

Kolmainu Jumala – Isa, Poja ja Püha Vaimu – mõistmine ei ole kindlasti lihtne. Jumala mõiste lahtirääkimine on juba ülesanne omaette.

8) Siit ka küsimus: kuidas me usume?

Enda määratlemine kristlaseks peaks eelnevate küsimuste valguses olema lihtne. Samas kõike ei saa kirja panna ja isiklik kontakt vaimulikuga on oluline, et kasvada Issanda viinamäel.

Kokkuvõtteks loodan siiralt, et esitatud küsimused ja nende tekkimise kirjeldus ei ole pelgalt intellektuaalne harjutus, vaid osa koguduse ja kiriku argielust. Et need küsimused kõnetaksid inimest, kes tuleb kirikuhoonesse ja avastab ennast uuest keskkonnast, millega ta ei oska ennast kohe seostada.

KOMMENTAAR ALEKSANDER SARAPIKU ARTIKLILE

Pastor Ergo Naab

Adventistide Koguduste Eesti Liit

Elu on juhitud nõnda, et mul pole olnud võimalik isa Aleksandriga isiklikult kohtuda. Seepärast võtsin abiks interneti, kust leidsin üsna kiiresti ühe teda käsitleva saatelõigu ja artikli. Nõnda temaga „tutvunud”, võin öelda, et avastasin mõndagi sarnast isa Aleksandri ja enda elukäigus. Meie mõlema elus on olnud hetk, murranguline sündmustekäik, mille tulemusena oleme hakanud esitama eksistentsiaalseid küsimusi elu olemusest. Oleme tulnud kirikusse väljastpoolt kristlikku keskkonda või kasvatust ning üks on leidnud õigeusu, teine protestantliku usutraditsiooni.

Lisaks sellele sarnasusele on kahtlemata ka hulgaliselt erisusi nii isiklikul kui konfessionaalsel pinnal. Need ei saa aga olla segavaks teguriks oikumeenilises dialoogis. Takistusteks võivad muutuda ainult eelarvamused ning informatsiooni puudus või selle puudulikkus. Seetõttu on mulle alati pakkunud huvi võimalus asetada end teise isiku positsiooni, püüdes mõista asju nii, nagu tema neid näeb. Olen täiesti teadlik, et niiviisi toimides esitab ka käesolev lühikommentaar isa Aleksandri mõtete peegeldust läbi minu isikliku mõistmisvõime ja elukogemuse prisma.

Mind paelub esitatud küsimuste järjekord, millega isa Aleksander pöördub koguduseliikme poole. See suundub küsimustelt kiriku kohta küsimustele inimese ja tema osatähtsuse kohta. Teemad jumalateenistuse paigast ja kirikuruumis käitumisest on olnud asjakohased ka seitsmenda päeva adventistide koguduses. Kuigi kalvinismist mõjutatud protestantluses on omistatud vähem tähtsust kirikute kui ehitiste sakraliseerimisele, ei kahelda enamasti, et paik, kus toimub jumalateenistus ja kohtumine Pühaga, on eriline ja argisest eraldatud. Sellega seoses on täiesti asjakohane rääkida ka teatud instruksioonide andmisest ja nii suurte kui väikeste koguduseliikmete õpetamisest.

Kirikukülastajale tasub tõesti meenutada tema võimalust olla teadlik ja informeeritud sellest, mida kirik talle pakub. Koguduse õpetusamet on pühakirjaliselt sätestatud ning vaimulik on teenija ja abimees koguduseliikme vaimuliku kasvamise juures. Võimalused on aga kindlasti palju laiemad kui tavapärase õpetuse saamine ja seepärast on mu isiklik arvamus, et protestantlikud kirikud saaksid võtta eeskujuga õigeusu kirikust ning leida rohkem võimalusi oma liikmetele jumalavaatluse õpetamisel. Vahel juhtub, et inimese vaimulikule arengule hakkab pärssivalt mõjuma liialt lihtsustatud jumalapilt. Sel juhul saab areng alata alles siis, kui lihtsakoelistest ja stereotüüpsetest vastustest saavad uued küsimused. Jumal on müsteerium ja reaalselt on küsimusi alati rohkem

kui vastuseid. Kuid seda loomulikult siis, kui inimese põhivajadus Jumala järele on saanud rahuldava lahenduse. Viimase tagamine ongi kiriku ja vaimuliku põhifunktsioon, olgu nad siis idas või läänes.

Isa Aleksandri siiras huvi oma koguduseliikme vaimuliku heakäekäigu vastu ilmneb ehedalt tema neljandas küsimuses. Kas kirikusolijal on isiklik suhe oma koguduse autoriteediallikatega? Suhe – nii suusõnaliselt kui kirjas väljendatult – on usuelu produktiivsuse eeldus ka vastavalt Issanda öeldule: „Nii nagu oks ei suuda kanda vilja omaette, kui ta ei jää viinapuu külge, nõnda ka teie, kui te ei jää minu külge” (Jh 15:4). Taas võin jagada sarnast kogemust, kuna alates päevast, mil alustasin kirikuskäimist, Pühakirja lugemist ja vaimulike juhendajate ning kaaslastega suhtlemist, algas minu sisemise vaimuliku usuinimese kasv ja tugevnemine. Kasvamine on tõesti olnud märgatav vaid tagasivaates ja oluliseks on osutunud kogudus kui vaimne kasvukeskkond.

Viienda, kuuenda ja seitsmenda küsimuse juures meenub mulle, et olen ka ise palju kordi küsinud inimestelt enne ristimistalitust, kas nad otsustavad toetada kogudust oma annete ja isikliku hea mõju ning tunnistusega. Olen täiesti nõus, et kirikus ei saa jääda individualistiks, ehkki see on tänapäevale nii omane suundumus. Koguduseliige võib teada, et ta on osa uuest ühiskonnast ja sellega seoses omab ka eesõigust, kui mitte öelda vastutust, olla aktiivne ja kaasalööv. Isiklik vaimulik kogemus on kaasavara, mida jagades saab edastada vaimulikke realiteete teistelegi. Jumalamõiste võib saada ka mitteverbaalsel viisil ära seletatud koguduseliikme igapäevaelus ja tegevuses. Selles osas jagame ka interkonnafessionaalse suhtluse tasandil väga suurt ühisust ja vastutust. Ning ma usun, et viimasest, kaheksandast küsimusest koorub välja ka kristluse kui religiooni mõistetavuse tähtsus ühiskonnas. Sellest, kuidas me usume, sõltub ka see, kuidas me tunnistame.

Mul on hea meel, et võin isa Aleksandri kirja pandud küsimustiku põhjal jagada temaga meie ühist usku Issandasse Kristusesse, ja seda meie üsna erinevate konfessionaalsete iseärasuste taustal. Taas kord olen võinud mõista inimese religioosete vajaduste universaalset tähendust, millest tulenevalt ilmneb ka erinevates usutraditsioonides funktsionaalselt sarnaseid võimalusi jumaluse mõistmiseks ja ilmutuse vastuvõtmiseks ning rakendamiseks. Jääb vaid loota, et mu protestantlikust vaimsusest mõjutatud ilmavaade ei osutu liialt tähendustmuutvaks algse teksti suhtes ning me üheskoos võime leida julgustust mõlemapoolse usu varal (Rm 1:12).

4.7. ÕPETAJA JAAN TAMMSALU EESTI EVANGEEELSE LUTERLIKU KIRIK

Mõnes mõttes on EELK üks kummaline kirik. Vahel ta meenutab mulle komöödiafilmis nähtud stseeni autost, mis tundub olevat üsna väike, aga mille uksest läheb sisse lõpmata palju inimesi. Lõpuks näidatakse vaatajale ka auto teist ust, kust inimesi pidevalt väljub. Võrreldes seda, kui palju inimesi igal aastal ristimise kaudu meie kiriku liikmeks saab ja kui palju kiriku liikmeid maetakse, ei tohiks vähemalt jõulude ajal meie kirikud kõiki meie liikmeid juba ammu ära mahutada. Paraku on aga ka kirikusse tulnud inimesed märganud, et uksest saab nii sisse kui välja. Paljud lähevad välja nii, et tagasi jõuavad vaid väga harva.

Olen oma diplomi- ja magistritööd kirjutades püüdnud leeris käinud inimestelt teada saada, mis on need põhjused, miks paljud neist pärast leeri väga harva oma kirikusse jõuavad. Tänapäevaks olen ma jõudnud arusaamisele, et ma pole sellele ja mitmetele teistele küsimustele rahuldavaid vastuseid saanud. Olen veendunud selles, et Jumala juurde jõudmiseks on vaja esmalt Jumala kutset, tõmmet, kuid usun ka seda, et kui inimene on juba kirikusse jõudnud, võib see, mis teda seal ees ootab, kas tõmmata või tõugata. Usun ka seda, et paljude puhul määravad suhtumise kirikusse inimesed, kes end kristlasteks nimetavad. Kui kogemused selliste inimestega on valdavalt positiivsed, on kindlasti lihtsam tulla ja Jumala kutset tajudes on raskem seda ignoreerida.

Olen seni kirjutanud sellest, mida ma usun või arvan.

Tahaksin aga teada, kuidas on näinud ja näevad kirikut ja kogudust need, kes tulevad ja jäävad, aga ka need, kes tulevad ja lähevad. Milline on minu koguduse liikmete lugu?

Tahaks teada, kas jäämise ja minemise põhjused on peamiselt koguduses ja kirikus või on need inimeses ja teda ümbritsevas?

Nende küsimuste valguses tahaks mõelda, mida me võiksime oma kirikutes ja kogudustes muuta ja mida me ei suuda või ei peaks muutma.

Keegi on väitnud, et kirik, mis püüab abielluda kõige uuema teadusega, jääb kiiresti leseks. Usun ka seda, et kirikud, mis pole valmis muutuma, aga ka kirikud, mis aina muutuvad, tulles pidevalt vastu inimeste soovidele, surevad enne vanaks saamist. Üks leeri tulnud naine arutles kord oma mõtiskluses kirikust järgmist: „Ma näen vaimulikke, kes tahavad rahvale meeldida. Nad on muutunud vanad pühakojad paikadeks, kust saab kõike, mida soovid. „Tahad laulatada? Palun väga. Ah, et te pole leeritatud ja isegi mitte ristitud? Pole probleem, teeme kohe ära.” Odav väljamüük iidses pühakojas? „Ah et vana

muusika ei meeldi. Kutsun rokimehed. Kui ikka on vähe rahvast, toon kohale kuulsa vananeva estraaditähe. Mis sest, et ta laulab laule, mis kirikusse ei sobi. Peaasi, et rahvast tuleb.” Ma küsin mõttes neilt vaimulikelt, miks te nii teete, ja kuulen vastust, et ka meie oleme vaid inimesed. Aga olge siis vaid inimesed ja ärge olge vaimulikud. Kirik ei ole ju tsirkus.”

Olen olnud vaimulik koguduses, kes pole muutnud oma peajumalateenistuste korda ja sisu. Me pole pidevalt püüdnud ära arvata, mida kõike põnevat ja uut inimene võiks kirikust otsida. Oleme püüdnud maksimaalselt hästi teha seda, mida on ikka tehtud. Samas oleme traditsiooniliste pühapäevaste peajumalateenistuste kõrvale toonud argipäeviti piiblitunnid, armulauaga palvused, korraldanud lastehoidu jumalateenistuste ajal. Oleme suutnud remontida kirikuhoone ja orelid. Tulemuseks on see, et inimesi, kes nädala jooksul jõuavad kirikusse, on selgelt enam kui enne. Samas tuleb lisada, et tegemist on Eesti pealinna kesklinnas kõige parema ligipääsuga suure kirikuga, milles on juba väga kaua tehtud kvaliteetset tööd. Head vaimulikud ja muusikud on taset kõrgel hoidnud.

Kogudused on väga erinevate võimalustega. On suuri kirikuhooneid, millest viie kilomeetri raadiusesse on tänaseks jäänud vaid mõned suitsud. Samas elab näiteks Tallinna ühes linnaosas – Mustamäel – enam kui 60 tuhat elanikku, kuid pole ühtegi kirikut. Eks mõned koguduste töötajad võivad ikka veel rääkida sellest, kuidas nõukogude okupatsiooni tingimustes oli kirikule jäetud üsna väike tegevusruum. Seda laiendati veidi, kui mõni konfessioon või vaimulik oli võimuga veidi koostööaltim, kuid paljud asjad, mis normaalses tingimustes on kogudustele enesestmõistetavad, olid ligi pool sajandit siin maal keelatud. Selle viiekümne aasta taha võib ikka veel kenasti peitu pugada, kui keegi küsib, miks kirik ei paku inimestele midagi sellist, mis näiteks Põhjamaades on täiesti loomulik. Samas lõppes okupatsioon juba 20 aastat tagasi. Paljudes kirikutes elatakse täna aga ikka nii, nagu 20 aastat tagasi. Peetakse vaid paarkümmend jumalateenistust aastas, maetakse ja vahel ehk isegi ristitakse. Olen imestanud, kuidas mitmetes mereäärsetes kirikutes ja kabelites, mille ümber suvel inimeste arv väga palju suureneb, tuksub suvel jumalateenistuste toimumine rahulikult sama loius rütmis kui talvel. See on vaid üks näide sellest, kuidas kirik töötab kohati nagu hingamisaparaadi all lebav koomas patsient. Mingid elumärgid on, aga olude muutustele reageerimine on peaaegu olematu. Teiseks näiteks samale väitele on see, kuidas suuremad konfessioonid ei suuda sulgeda kirikuid, mille kogudus on kokku kuivanud, ja samas ei leita endas jõudu ega ressursse uute koguduste rajamiseks ja kirikute ehitamiseks asumitesse, kus elab kümneid tuhandeid inimesi, aga pole ühtegi pühakoda. Ressurss kulutatakse vaevalt hingitseva elushoidmiseks.

Viin läbi jumalateenistust ühes maakirikus. Kümmekond vanemat naist ja üks vanem mees kirikupingis on selles kirikus väga hea näitaja. Veidi korrast ära vana orel ja organist toovad esile helisid, millest on aimata tuttav koraal. Püüame laulda. Kohati tundub, et mõned meist on valesti mõistnud lauluraamatust selle laulu juures olevat märkust „omal viisil”. Kui meie selles kirikus

oma kummalise laulmise lõpetame, kostab väljast neljahäälne meeste laul. „Jumal, Sul ligemal ihkab mu vaim” kõlab kaunisti. Lauljad on keskealised küla napsivennad, kes vist ei suutnud välja kannatada seda joru, mis kostis kirikust, ja kuna kirikuaed, mille juures nad oma märjudest jõid, asub kiriku ja poe vahel, siis sai nende laulust osa palju enam inimesi kui meie omast. Seekord õnneks.

I. Kuidas on näinud ja näevad kirikut ja kogudust need, kes tulevad ja jäävad, aga ka need, kes tulevad ja lähevad ning enam ei tule?

Tahaksin seda vaimulikuna teada. Kui 2010. aasta sügisel lõppes Tallinna Jaani kiriku viimane kolmest suurest remondist, küsis üks uudistesaaate reporter kirikust väljuvate inimeste käest, kuidas neile nüüd see kirik meeldib. Kõigile meeldis. Üks keskealine mees aga ütles: „Kirik meeldib väga, aga veel enam meeldivad mulle need inimesed, kes selles kirikus on.” Ilus tunnistus ilusal pidupäeval. Kõik niiviisi kirikuid ja kogudusi ei näe.

Inimesed on erinevad. On neid, kelle jaoks kirik on süнге ja orelimuusika õõvastav. On teisi, kes naudivad kiriku avarust, ilu ja orelimängu ülevust. On neid, kes räägivad, kuidas tänapäevane muusika neid kirikusse tooks, ja teisi, kes sealt nüüdisaegset muusikat kuulates põgenevad. Samas näitavad Tallinna praostkonna kogemused seda, et üsna paljud väidavad leeri ajal, et kui jumalateenistusel kõlaks noortemuusika, siis nad küll käiksid jumalateenistustel. Kui aga neile teada anname, et kaks korda kuus toimuvad kahes Tallinna luterlikus kirikus noortepärase muusikaga jumalateenistused (Emmause- ja Toomamissa), jääb suurem osa neist kohale tulemata. Seega ei ühti alati inimeste välja öeldud soovid ja nende tegutsemine. Kuidas saada teada, millisena näevad meie kirikuid ja kogudusi nii need, kes on tulnud ja jäänud, kui need, kes on vaid läbi käinud? Kuidas saada ausat vastust? Kindlasti peaks ette andma vastuste variante, mis äratavad soovi ausalt vastata. Samas oleks hea, kui vastajad oleksid kas kuumad või külmad. Leigete vastustega on vähe peale hakata.

Mõned näited viimaste aastate leeriskäijate mõtisklustest „Eile nägin ma kirikut”:

– Sissejuhatatus minu mõtiskluse on arvatavasti üsna tavapärane – olen enamiku aja oma elust suhtunud kirikusse ja religiooni suure aukartusega, võib isegi öelda, et veidi võõristavalt.

– Minuealistel on väga eksitavad arusaamad ja arvamused kirikust ja kogu selle olemusest. Võib-olla on see ka üks põhjustest, miks olen mina siiani käitunud ja tegutsenud nii, nagu ma seda teinud olen. Kartnud, häbenenud tunnistada, et ka mina võiksin minna kirikusse ja teha seda mitte kord aastas, vaid palju sagedamini. Arvanud, et kirik ja sellega seotu ei ole minu jaoks, kuna ma ei ole veel selles eas, et võiksin kuuluda kiriku kogudusse ja oma jõu ning abiga seda toetada.

– Eks ole meis kõigis kinni eelarvamused ja ka pisikesed hirmud kogu suure kirikupere ja vaimuliku ees.

– Täna on kirik minu jaoks olnud soe, sõbralik ja innustav. Kirik on innustanud mind mõtlema olulise peale ja jääb loodetavasti seda olulist veel pikaks ajaks ikka ja jälle meelde tuletama.

– Seoses kirikuga on mu elus olnud ka midagi ebameeldivat, mäletan oma lapsepõlvest sugulast, kes oli lausa fanaatiline usklik ning surus kirikut ja Jumalat peale igal võimalusel.

– Mõeldes selle peale, miks meie inimesed on usust nii kaugel, näen ühe põhjusena kindlasti väheseid teadmisi selles valdkonnas. Puudulike teadmiste tõttu suhtutakse eelarvamusega, mõeldakse äärmuste peale ning kardetakse, et usule sammu lähemale astudes astutakse samm kaugemale „normaalsusest”. Sellistele hirmudele on hoogu juurde andnud ka need inimesed, kes oma usku teinekord liialt pealetükkivalt ja ennast unustavalt eksponeerivad. Teine oluline põhjus usus kahtlemisel võib peituda ka eestlaste praktilises meeles ja materialistlikus elukäsitluses – raske on ju uskuda Jumalasse, kui päris täpselt ei ole teada tema asukoht ja isikuandmed.

106

– Tänu ühiskonna survele olen ma suhtunud kirikusse üpris skeptiliselt, kusjuures ma ei saa siamaani tõe pähe võtta kõike, mida mulle ette söödetakse. Ja ma sisendasin endale pikka aega, et mul pole seda kirikut vaja.

– Praegu tagantjärele mõeldes julgen tunnistada, et ma olen olnud lihtsalt rumal ja teiste arvamustes kinni.

– Ma tulin leerikooli suhteliselt hilja, kuna varasemalt ma kartsin pisut. Kartsin usu fanaatilisest pealesurumist ja pidevat „halleluujatamist”. Seega ütles „Kõik tundmatu on hirmutav” peab paika. Nüüd on selge, et hirm oli asjatu ja rumal. Seda kinnitasid ka kõik minu tuttavad, kes olid enne mind leerikoolis käinud.

– Tegelikult veetsin ma kogu oma lapsepõlve Otepääl ega ole kordagi seal sisse kirikusse sisse astunud. Mäletan üht olukorda, kus Linnamäele mängima minnes möödusime kirikust ning piilusime ukse vahelt sisse. Seal toimetasid inimesed ja kutsusid meid sisse, aga keegi meist ei julgenud seda teha. Nagu mingi piir oleks ees olnud. Samuti mäletan, kuidas mu klassiõel kutsuti vanemad kooli ja nad käisid direktori juures, sest nad olid käinud kirikus. ... Ja kindlasti Otepääl minnes astun ka sealsesse kirikusse lõpuks sisse.

– Lapsena veeti mind koos noorema vennaga iga aasta paar korda Vene tänava katoliku kiriku katedraali missale. Ema oli katoliiklane ja tema jaoks peitus seal

kirikuhoone sees midagi, aga mis täpselt, sellest ma aru ei saanud. Mäletan, et kirikus oli väga igav. Suured ja kõledad ruumid, mis jõulude ajal olid eriti külmad, ning kus räägiti ja lauldi arusaamatutest asjadest ja sageli võõras keeles.

– Tunnistamine mulle endale, aga veelgi enam kellelegi teisele, kes leiab usu mõttetu olevat (et olenemata sellest skeptitsismist, millega olen kirikusse suhtunud, läheb see mulle ikka korda), oli raske. Ma olen argpüks ja ma ei salli ennast selle pärast. Kogu aeg üritan ma inimestele meelepärane olla, aga ma ei ole mina ise seda tehes. Ma olen kaotanud omaenda tee ja läbi usu soovin ma seda uuesti üles leida. Ma ei pruugi iga pühapäev kirikus käia, kuid sellegipoolest on kirik minu elu osaks ja seda ümbritseb selline õhk, mis mind paelub. Ma ei oska seda seletada, ja ma loodan, et ei peagi.

– Kirik on minu nägemuses midagi suurt ja väga püha. Möödudes kirikust olen tihti mõelnud, et võiksin lihtsalt sisse astuda, kuid midagi on mind sellest eemale hoidnud.

– Kui ma astusin sisse Jaani kirikusse ning tundsin jalge all soojust, meeldivat hõngu ja sõbralikku õhkkonda, mõistsin, millest kõigest ma olen ilma jäänud.

– Mina usun Jumalasse. Ja olen seda teinud kogu oma teadliku elu.

– Kirikus valitsevad traditsioonid ja tavad muutuvad oluliselt aeglasemalt kui ühiskonna üldine elukorraldus. See ei tähenda, et muutused omaks alati negatiivset tähendust. Vastupidi – dünaamika tähendab progressi. Samas on aga hea teada, et kirikusse minnes ei pea sa alati mõtlema, kas olen suutnud seal valitsevate tavadega end vahepeal uuesti kurssi viia.

– Leerikooli tulemisega olen saanud palju enesekindlamaks. Julgen tunnistada kirikut, kui üht osa minust ja igapäevaelust.

– Tunnen, et olen saanud palju rikkamaks, kuna oman toredat leeriperet enda ümber.

– Olen kutsutud ja oodatud, selline tunne valdab mind, kui sisenen kirikusse.

– Rahu minu südames on see märk, mis ütleb, et olen õigel teel. Rahulolutunnet pakub ju ka ümbritsev maailm, aga ainult siis, kui kõik läheb hästi.

– Esimesed mälestused kirikust assotsieeruvad minul kindlasti oma vanaemaga, kes lahkus meie juurest maises ilmas kaks aastat tagasi. Küll aga elab ta edasi meie mälestustes ja meie südames. Ta oli erakordselt tugev naisterahvas; tugev mitte füüsilise jõu mõttes, vaid selles, kuidas ta suutis elu raskustega toime tulla. Kuid mitte kordagi ei kuulnud tema suust kaebamist või hädaldamist.

Kust võttis ta siis sellise vastupidavuse ja tugevuse? Teda aitas Kirik ja tugev usk Jumalasse. Kirik oli tema jaoks väga püha, ta tähistas alati kõiki kiriku-pühi ning rääkis ka meile, oma lastelastele, Kirikust ja Jumalast. Hoolimata elu raskustest ning läbielamistest oli ta kibestumise asemel alati heatahtlik ja rahulik. Tema palved andsid talle jõudu siis, kui oli raske, ning ta ei unustanud ka tänupalveid, kui läks hästi. Ja nüüd, aastaid hiljem, olen ma aru saanud, et see oli Kirik, mis aitas mu vanaemal elus edasi minna ja mitte alla anda ning tegi temast erakordse inimese.

– Minu tee leerikooli sai alguse minu väga hea sõbranna palvest hakata tema tütre ristiemaks. Algselt ei olnud ma päris kindel, kas olen selleks valmis, kuid usaldas inimese oma sõbrannat, kes oli mind oma lapse ristiemaks valinud, ja tundsin ka veidi uhkust, et minule on antud täita tähtis roll tema lapse elus. Mäletan, kui tähtsad pühad meie peres olid ülestõusmispühad ja jõulud. Pärast vanavanaema surma traditsioon vaibus. Olen mõelnud, et ehk on nüüd minu kord see traditsioon taas elustada.

2. Tahaks teada, kas jäämise ja minemise põhjused on peamiselt koguduses ja kirikus või on need inimeses ja teda ümbritsevas?

108

Ostan pileti, suure topsiku Coca Colat ja karbi popkorni, saan uksele 3D prillid ja astun uude kinosaali. Istun väga mugavasse tooli. Ruum on soe. Milline heli ja milline pilt! Filmi on investeeritud miljoneid ja tulemus on võimas. Lugu, millest see film räägib, on väga hea. On põnevust, on sisu. Kõik on väga hea ja kõike, mida pakutakse, on väga palju. Ainult vaatajaid on väga vähe. Enamik kohtadest selles üsna väikeses saalis on tühjad. Siis mõtlen ma kiriku peale. Enamik Eestimaa kirikuid on suurem osa aastast külmad ja niisked. Pingid on kõvad. Vahendid, mida meil on kasutada, on kesised. Kui ka jumalateenistuse kvaliteet on vilets, siis pole ime mitte see, et inimesi on kirikus vähe, vaid suur ime on see, kui mõni inimene ikka veel tuleb. Aeg, mil külas oli vaid kaks kohta, kus mehed ja vaid üks koht, kus kõik pered kokku said, on kaugete aegade taga. Kõrtsi ja kiriku kõrvale on tulnud nii palju erinevat, et pakkumine on juba ammu sadades kordades ületanud inimeste vastuvõtuvõime. Nii ma arvan, kuid ma tahaksin teada, kuidas näevad seda nii need, kes kirikus käivad, kui need, kes kord käisid, aga siis selle käimise jätsid.

Kui saame nendele küsimustele vastused, siis loodan, et kirikute töötajad ja juhid püüavad leida vastuse küsimusele, mida me võiksime oma kirikutes ja kogudustes muuta ja mida me ei suuda või ei peaks muutma. Mina küll püüaks.

Kui lapsevanemad annaksid oma lastele vaid seda, mis lastele meeldib, siis võib olla üsna kindel, et selle tagajärg ei meeldiks peagi ei lastele ega vanematele. Oleks hea, kui me ei saaks vaid küsida ja lugeda vastuseid, vaid saaksime ka vastajatega diskuteerida. Kui kirik reageeriks pidevalt sellele, mida inimesed väidavad end kirikult vajavat, siis poleks peagi seda, mis sellest kirikust järel jääb,

enam mitte kellelegi vaja. Kuulen taas ja taas seda, kuidas kirik peaks rohkem tegelema elu hammasrattaste vahele jäänute aitamisega. Eriti agaralt räägivad sellest need, kes neid hammasrattaid, mille vahele paljud jäävad, liigutavad. Poliitikute suust olen seda palju kuulnud. Mina aga kahtlen kirikus, mis jagab suppi ja annab öömaja, hoiab kätt ja hinge, aga ei suuda enam juhatada inimesi ühendusse Jumalaga. Kahtlen ka kirikus, mis pakub järjest kergemat meelelahutust, kus kirikukontserdi lõpus vabandab kuulus laulja, et kuna me oleme kirikus, siis laulame lõpuks ikka ühe vaimuliku laulu ka. Ma usun kirikusse, mis säilitab kõike seda ilusat ja head, mis on ajaproovile vastu pidanud, ega kõigu igas tuules. Kuid mis armastusega vastu võtab kõike uut, milles kirikule sobiv väärikas sisu. Mis see on? Äkki kõik see, milles on armastus Jumala ja inimese vastu. Mõlema vastu korraga.

Ootan põnevusega vastuseid.

KOMMENTAAR JAAN TAMMSALU ARTIKLILE

Piiskop Ago Lilleorg

Eesti Kristlik Nelipühi Kirik

Paljude jaoks ei ole tänapäeval kirik iseenesestmõistetav ja loomulik osa nii inimeste igapäevaelust kui ka ühiskonnast laiemalt. See omakorda sunnib kirikut mõtlema selle üle, kas ta on ehk valel teel. Kommenteeritavast artiklist kumab pea igast lausest läbi autori siiras mure kiriku töö pärast. Kuidas teenida inimesi nii, et see neile korda läheks, kohale jõuaks ning neid Jumalaga ühendaks?

Mõtted, mida järgnevalt jagan, ei pürgi olema vastused püstitatud küsimustele. Pigem avan omapoolseid lähtekohti artiklis käsitletud teemade raames. Ei saa salata, et minu kui tegevvaimuliku jaoks on nende teemade valdkond ülipõnev.

Jeesus püstitas meile ülesande: „Minge siis, tehke jüngriteks kõik rahvad, ristides neid Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimesse ja õpetades neid pidama kõike, mida mina olen teil käskinud” (Mt 28:19, 20). Nii on siis lisaks kiriku pastoraalsele rollile talle antud ka apostellik mandaat – minna ja teha kõik rahvad Jeesuse Kristuse jüngriteks. Kõigi rahvaste hulka kuuluvad ka Eestimaal elavad inimesed.

Ostsin aasta tagasi praamisõidul Saaremaale ajalehe Ärileht. Selles andis ajakirjanikule intervjuu tuntud ärimees Tõnis Palts. Ajakirjanik küsib temalt ettevõtete ja ettevõtluskliima kohta üldiselt. Teiste seas kõlab ajakirjanikult küsimus: „Mis pärsib efektiivsust? Kas meie töölised on liiga laisad, juhid liiga lollid või omanikud ükskõiksed?” Tõnis Palts vastab: „Ettevõtjad tegutsevad alati vaid ühe eesmärgiga: et firmasid efektiivsemaks muuta ja rohkem kasumit teenida. Meie efektiivsus on tõusutrendis, sellele viitavad üha paranev tehniline infrastruktuur...”

Ettevõtja on väljas kasumi peal. Nii nagu ettevõtjad on innovatiivsed selleks, et kasumit teenida, nii peaks meie olema loomingulised ja avatud, et inimesi ühendada Jumalaga.

Andke mulle andeks minu võrdlus ettevõtja ja koguduse pastori vahel. Kuid samal ajal on selles võrdluses oma tõetera sees. Selleks et tulu teenida, taotleb ettevõtja efektiivsust ja korrastab pidevalt oma ettevõtte infrastruktuuri, et see toetaks ettevõtte põhieesmärki. Kas sedasama ei peaks tegema koguduse pastor ja juhtkond oma koguduses? Taotlema seda, et koguduse infrastruktuur ja tegevus toetaks uute inimeste tulekut Jumala juurde. See tähendab, et fookus tuleb asetada seestpoolt väljapoole.

Kui täna külastab iganädalaselt jumalateenistusi umbes 1–2% Eestimaal elavaid inimesi, siis seda pole just palju. Pole ime, et see sunnib küsima, mida

peaks tegema kirikud, et rohkem inimesi leiaks tee kirikutesse ja kogudustesse ning saaks ühendatud Jumalaga. Keegi on öelnud, et maailma suurim rumalus on teha asju vanal viisil ja oodata uutmoodi tulemust. Teatud olukordades ei aita vist isegi samade asjade kvaliteetsemalt tegemine.

Ma pakun välja traditsioonilisest erineva lähenemise, mis iseenesest ei ole midagi uut. Mõeldes Eestimaale ja Eestis elavatele inimestele, ei peaks me muretsema, kuidas inimesi kirikusse tuua, vaid kuidas sõnum inimeste juurde viia. Jeesuse korraldus Markuse järgi kõlab: „Minge kõike maailma ja kuulutage evangeeliumi kogu loodule” (Mk 16:15). Siin kasutatakse kreeka keelses algtekstis väljendit *eis tou kosmou*, mis tähendab maailma minemist. Eessõna *eis* väljendab sisse minemist, sees olemist. Meid on kutsutud minema „maailma sisse”, elama seal välja tunnistust Jeesusest Kristusest nii sõna kui teoga.

Siit tõstatubki taas kord küsimus: kuidas olla „kirik keset küla”, nii nagu see kunagi oli? Küla paradigma on ajas küll oluliselt muutunud, kuid inimkogukond kui nähtus elab tänapäeval edasi ja seda kõige erinevamate vormides. Meil tuleb taasavastada need „inimkülad.” Aga mitte ainult. Igapäevaste loomulike suhete kaudu võivad kristlased rohkem positiivset mõju avaldada oma töö, koolis või perekonnas kui kirikud ja kogudused kümnete ja sadade jumalateenistuste pidamisega. Mis juhtuks, kui me enam ei püüaks mõelda loodud institutsioonide ellujäämisele? Kui me pigem julgustaks oma liikmeid olema eeskuju ja mõju või, nagu Jeesus ütles, „valgus ja sool” oma igapäevaste suhete kaudu? Mis kasu võiks olla soolast topsis või valgusest seal, kus juba on valge?

Olen veendunud, et kogudus on maailma lootus, kuid samas võib see kogudus olla ka takistus inimeste teel Jumala juurde. Iga kogudus ja iga usklik võib olla nii sillaks kui seinaks inimesele tema juhatamisel Jumala juurde. Kuid raske on ka kirikute ja koguduste töö puudujääkide taga näha ainult väliseid põhjuseid. Mulle näib, et suurim väljakutse on loobuda mõtlemast enesekeskselt ning laskuda rohkem inimese tasandile, kelleni soovitakse sõnumiga jõuda. Kirikud ei peaks ennast nägema mitte niivõrd eksklusiivsena, kuivõrd inklusiivsena. Samuti on täiesti mõistetav hirm hakata asju toimetama nii, nagu inimesed seda sooviksid. Praktika näitab, et nii palju, kui on inimesi, on ka erinevaid soove ja ootusi. On võimatu kõigile meeldida.

Tsitaat kommenteeritava artikli autorilt: „Inimesed on erinevad. On neid, kelle jaoks kirik on sünge ja orelimuusika õövastav. On teisi, kes naudivad kiriku avarust, ilu ja orelimängu ülevust. On neid, kes räägivad, kuidas tänapäevane muusika neid kirikusse tooks, ja teisi, kes sealt nüüdisaegset muusikat kuulates põgenevad.” Jääb mulje, et autor heitleb iseendas sellega, mis oleks parem inimestele. Kuid inimese tasandile laskumise all ei mõtle ma mitte nendele meeldimist, vaid pean silmas võimet asetada ennast nende inimeste kingadesse, keda soovitakse Jumalaga ühendada. See tähendab südame avardamist ja siirast ning isetut armastust. Mis omakorda eeldab oma kingadest välja astumist.

Mis oleks meist saanud, kui Jumal taevas oleks mõelnud enesekeskselt ja endast lähtuvalt? Vaevalt me täna võiksimme endid nimetada Jumala lasteks. Jumal sealjuures ei mõelnud, mis on parim temale, vaid mis on parim meile,

kes olime kadunud. Ta saatis oma Poja meid lunastama ning andis meile tagasi ühenduse taevaga.

Ma olen seda meelt, et kirik peaks tulema alla „taevastest” ning saama „mittekristlaseks”, et päästa see maailm.

Artikli autor ütleb: „Mina aga kahtlen kirikus, mis jagab suppi ja annab öömaja, hoiab kätt ja hinge, aga ei suuda enam juhatada inimesi ühendusse Jumalaga.” Kuid kirik kui sotsiaalselt abi pakkuv nähtus on eksisteerinud algkogudusest alates, kus aidati vaeseid ja leski jne. Usun, et see on oluline osa kiriku ülesannetest. Täna ühiskonnas võime näha seda, et need kirikud ja kogudused, kes seda Jumala armastuse väljendusena teevad, on edukamad ka evangeeliumi kuulutamises ning lähemal inimesele, kes alles otsivad Jumalat ning kirikut oma elus. Kiriku esimene ülesanne on juhatada inimesi ühendusse Jumalaga. See on ka kõige olulisem ülesanne, mille Jeesus meie kätte usaldas. Kuid kas seda saab vaadelda vastuolus olevana evangeeliumi sotsiaalse mõõtmega?

Pigem need mõõtmed täiendavad teineteist. Evangeeliumi holistiline iseloom väljendubki selles, et Jumal hoolib inimesest tervikuna. Nii võib kirik olla lisaks jumalateenistuste pidamisele ka Jumala kätteks ja jalgadeks, väljendades praktilisel viisil Jumala armastust ja hoolitsust.

Kui nüüdisaegne ja kohandumisvõimeline peaks kirik tänapäeva ühiskonnas olema? Minu jaoks taandub küsimus nüüdisaegsusest peamiselt pakendi tasemele. Olid ajad, mil piim pakendati mannergusse ja transporditi hobusega kliendini. Nüüd on mannergute asemel tetra- ja kilepakid, mis viiakse poodidesse suurte veoautodega. Toode on sama, kuid ajaga on pakend muutunud, samuti selle transportimise viis. Ega siis nüüdisaegsus ei ole iseenesest võlusõna, mis kirikut edasi viib. Selles on oma ohud, nagu artikli autor väidab, kuid ei saa salata, et selles on ka võimalused. Nende võimaluste kasutamise osas paistab autor olema üsna ettevaatlik. Neid võimalusi pole paljud kirikud julgenud avastada, kartes kaotada seda, mida nad arvavad endil täna veel olevat.

Kuid pakendist olulisem on see, mis on pakendi sees. Seetõttu ei saa ei ultramoodne ega ka traditsiooniline lähenemine asendada kirikus teenivate inimeste vaimulikku pühendumist, armastust ja ehtsust. Pakend saab sisu ainult toetada, kuid mitte kunagi asendada.

Värske lähenemine, millega tänapäeva inimene kergemini haakub, tuleb kirikutöös pigem kasuks kui kahjuks. Kui kirikute ja koguduste juhtide eesmärk on tõesti inimesi Jumalaga ühendada, siis ei tohiks ju olla raske kõrvaldada ja ületada ükskõik milliseid takistusi, et saavutada eesmärk, mille koguduse Issand on meile püstitanud.